

POLITIČKA PREVIRANJA U CRNOJ GORI 1996-1998. GODINE

Radenko Šćekić

The conflict inside the Democratic Party of Socialists (DPS) in 1997 resulted in a political breakdown and the creation of two new parties – the first which preserved the name DPS, under the leadership of the contemporary prime minister Đukanović and the second, named Socialistic National Party (SNP), under the leadership of the contemporary president of the republic M. Bulatović. The first one took position against the regime of Slobodan Milošević, while the other one declared to be supporting it. The conflict within the top of Montenegrin government had extremely negative implications not only for those who participated in the political life of Montenegro, but for almost all structures of the society, even the interpersonal relationships of common citizens.

Rascjep u DPS-u 1997. godine, označio je prekretnicu u političkom životu Crne Gore i odredio drugačiji tok njene politike i budućnosti. U ovom radu, zasnovanom na istraživanju štampe, video materijala i radova pisanih od strane brojnih autora (S. Darmanović, M. Orlandić, V. Goati, M. Bulatović i dr), nastojaću da u kratkim crtama napravim presjek političkih dešavanja i burnih događaja.

Izuzetno teško i složeno društveno-ekonomsko stanje, ratno okruženje, zategnuti međunacionalni odnosi i „bujanje“ nacionalizama svih vrsta, hiperinflacija, sankcije i siva ekonomija – predstavljaju „ram za sliku“ Crne Gore u prvoj polovini 90-tih godina 20. vijeka.¹ Ekonomska situacija se donekle počela popravljati ukidanjem sankcija, suzbijanjem inflacije i uvođenjem konvertibilnog dinara, mada je siva ekonomija, iznuđena i omogućena u ranijem periodu, predstavljala i dalje ozbiljan društveni problem i svojevrstan način preživljavanja.²

Pred parlamentarne izbore u Crnoj Gori 1996. dvije po programima veoma različite opozicione stranke, Liberalni savez, partija koja se zalagala za državnu nezavisnost Crne Gore, i Narodna stranka, partija prosrpske orijentacije u Crnoj Gori i suživota Srbijom, 23. avgusta 1996. oformile su izborni savez pod nazivom „Narodna sloga“ sa ciljem da poraze vladajući DPS zato što je ta partija, kako je zapisano u preambuli Sporazuma o izbornom savezu „dovela Crnu Goru i njene građane

¹ Završni račun federalnog budžeta za 1993. godinu pokazuje da je od ukupnih sredstava, čak 94 % bilo iz primarne emisije. Znači, gotovo sav novac koji je bio potreban za funkcionisanje SRJ nije prikupljan od poreskih obveznika, već štampan u Topčideru. Cijene su u 1993. godini u odnosu na prethodnu porasle za 1.165 milijardi puta, a što se privrede tiče, ona se od 1991. godine srozala dvostruko i poslovala je na nivou iz 1955. godine. („Privreda kao 1955.“ *Pobjeda* 30. decembar 1993.). Društveni proizvod u SRJ u 1995. godini iznosio je 52,5 milijardi dinara, baš kao i prije 27 godina (1965. godinu), ili u odnosu na rekordnu 1986. upola manje (*Pobjeda* 3. januar 1996. str. 7).

² Z. Herman u tekstu koje je objavilo beogradsko *Vreme* u broju od 27. septembra 1997. je naveo primjer koji je ilustrovao ekonomski i društveni sunovrat. Prosječni društveni proizvod (DP) za Srbiju i Crnu Goru zajedno 1987. godine iznosio je po glavi stanovnika 2.535 USD, a 1997. svega 703 USD. To je gotovo 3,5 puta manje ili svega 28,83 % DP iz 1987. godine.

u nepodnošljiv socijalni, ekonomski i politički položaj“ („Naša Borba“, 23. avgust 1996.). NSCG i LSCG su u istom dokumentu naglasili da zadržavaju svoje posebnosti, ali da do daljnjeg „zamrzavaju“ sva krupna pitanja po kojima se razlikuju (posebno pitanje državnopravnog statusa Crne Gore). Ovđe je važno naglasiti da su politički odnosi između dvije partije bili uglavnom relativno korektni prethodnih godina i pored programsko-političkih razlika koje su bile vjerovatno šire i dublje od razlike u koaliciji „Zajedno“ u Srbiji. U planu je bio i pokušaj širenja „Narodne sloge“ sa Strankom demokratske akcije (SDA) H. Hadžića koja je okupljala znatan dio muslimanskih glasača u Crnoj Gori, Socijal-demokratskom partijom (SDP CG) Ž. Rakčevića i partijama Albanaca u Crnoj Gori - Demokratskim savezom (DS) i Demokratskom unijom albanaca (DUA). Međutim, ovaj pokušaj stvaranja jedinstvenog opozicionog bloka, kojem bi prioritet bio smjena vlasti uz ostavljanje po strani (zamrzavanje do daljnjeg) nacionalnih i ideoloških razlika, nije urodio plodom. Očigledno da su lične sujete i kruti nacionalni uskostranački program i stavovi u eri „učenja pluralizmu“ bili dominantniji i da su prevagnuli u odnosu na politički pragmatizam (S. Šćekić, 2001:103).

Iako je izgledalo da bi to moglo biti prvi put do tada da vlast DPS-a bude ugrožena, vlast je prekrajanjem (povećanjem) broja izbornih jedinica i uz uobičajeno korišćenje sistemskih monopola, ostvarila ubjedljivu, većinsku pobjedu na izborima. Dominacija DPS-a, koja se jasno pokazivala na prethodno održanim izborima 1990. i 1992, došla je do izražaja i na novembarskim republičkim izborima 1996. Na tim izborima DPS je privukla 51,2 % glasova i osvojila 63,4 % mandata u republičkom parlamentu (45 od 71 parlamentarno mjesto). Drugo mjesto po procentu glasova i broju mandata, iza DPS-a i ispod očekivanja crnogorske javnosti, zauzela je koalicija „Narodna sloga“ (25,6 % glasova i 19 mandata).

Glavni slogani kampanje „Narodne sloge“ bili su upereni protiv lidera DPS-a: „Vratite pare“, „Tačka na pljačku“, „Bolje narodna sloga nego droga“, „Idite na Kipar“ i slično³. Uz to, N. Kilibarda i S. Perović su svaki miting započinjali i završavali uzdižući tri, odnosno dva prsta (simbole jedinstva „srpstva“ i „crnogorstva“). Lider narodnjaka N. Kilibarda je isticao da bez obzira na rezultate izbora, politički savez Liberalnog saveza i Narodne stranke znači „istorijski iskorak“ za Crnu Goru. „Prvi put dvije autohtone političke partije u Crnoj Gori, suprotstavljene još od 1916. godine, udružile su se u zajedničkom interesu naroda u Crnoj Gori“, zaključuje Kilibarda. O udruživanju liberala i narodnjaka drugačije su mislili lideri DPS-a, koji su najveći dio svoje kampanje posvećivali upravo napadima na koaliciju „Narodne sloge“: „Šta hoće ti velikosrpski antisrbi, pravoslavni katolici, jugoslovenski antijugosloveni, samozvani eksperti, neumorni kopači po prošlosti i osvjedočeni gubitnici?“ zapitao se M. Đukanović na promociji DPS-a u Podgorici. „Njihova neutoljiva želja za vlašću odvela ih je udružene u mržnju protiv DPS-a, a oni sem mržnje ne mogu ponuditi ništa drugo“. Osim oštrog verbalnog diskursa uperenog na koaliciju Narodna sloga, lideri vladajuće partije pažljivo su birali specifičnu strategiju nastupa po gradovima širom Crne Gore. Na osnovu analize govora S. Marovića, predsjednika Skupštine Crne

³ U Podgorici, Nikšiću, Baru i drugim crnogorskim gradovima postale su vrlo popularne pjesme grupe Mozak eliminator u kojima se govori o švercu, kriminalu, drogi, barikadama, o propadanju Crne Gore. Riječ je o obradi pjesme „Makarena“ (refren: „Dobar dan, čika Slobo, je li kući mali Momo“), kao i obrada hita „Gangster’s paradise“ (refren: „O, mama, da li znaš, on je pravi mafijaš / u, mama, kada znaš, zašto ga glasaš“). Policija je privela tada na „informativni razgovor“ Miška Đukića, voditelja nezavisnog radija Antena M. sa pitanjem da li je on autor slogana „Tačku na pljačku“ koji se ističe na mitinzima „Narodne sloge“, kao i „nezgodnih“ hitova grupe Mozak eliminator čiji je Đukić član (prema: *NIN*, 17. oktobar 1996.).

Gore i potpredsjednika DPS-a, može se zaključiti da je vladajuća partija imala različito intoniranu političku priču, zavisno od sredine do sredine. Tako je S. Marović u Baru poručio da taj grad predstavlja „crnogorska vrata za Evropu“, a u Beranama je veličano zajedništvo Srbije i Crne Gore: „Biće poražena svaka politika koja hoće da odvoji Crnu Goru od Srbije.“ („NIN“, 17. oktobar 1996.).

Na konferenciji za novinare „Narodne sloge“ iznošene su „optužbe za manipulacije“ od strane vlasti na polju medijskog predstavljanja. Tako je u udarnom TV Dnevniku, po njihovim riječima: „prezentirano desetine promotivnih skupova DPS-a, dok se izvještaji „Narodne sloge“ falsifikuju slikom, tonom i kadrom. Za „Narodnu slogu“ važe pravila koja daju dva besplatna minuta slike i svega tri minuta koje moramo da platimo, dok građani Crne Gore svake noći prisustvuju upornom repriziranju režiranih skupova DPS-a u gotovo neograničenom trajanju i kako izgleda besplatno. Ovaj DPS materijal koji se prikaže samo u jednom danu košta dnevno po 20.000 maraka. Kada se ovome dodaju besplatni, višeminutni prilozi u kojima učestvuju ministri i drugi uglednici DPS-a jasno je da su samo po osnovu kršenja pravila medijskog predstavljanja od strane DPS, ovi izbori već neregularni“ - istakao je jedan od lidera koalicije „Narodna sloga“ S. Perović („Pobjeda“, 18. oktobar 1996. str. 8).

Na novembarskim republičkim izborima 1996. koalicija „Narodna sloga“ nije postigla ključni cilj zapisan u citiranom sporazumu, mada se ne može govoriti o osipanju izborne podrške partijama ove koalicije u odnosu na republičke izbore 1992, nego o stagnaciji podrške na relativno niskom nivou. „Narodna sloga“ dobila je, naime, na republičkim izborima 1996. godine 74.963 glasova (25,6 %) što je neznatno više nego što su ukupno osvojili NS CG i LS CG na republičkim izborima 1992. godine 73.063 (25,4 %)“ (V. Goati, 2001:137).

Krajem 1996. godine premijer M. Đukanović sastavlja i treću vladu, nakon što je DPS sa sloganom „Sigurno“ ponovo osvojio apsolutnu pobjedu na izborima. Sam tok formiranja ove vlade nagoviještavao je moguću podjelu u vrhu DPS-a. Đukanović je na šednici Glavnog odbora DPS-a bio prinuđen da višesatno obrazlaže i brani ponuđeni sastav nove vlade, da bi čak u jednom trenutku ponudio i ostavku na mjesto mandatar. ⁴ Do raskida je došlo nekoliko mjeseci kasnije, pa će ovaj period ostati upamćen po višemjesečnom zakulisnom sukobu ministara i premijera sa predsjednikom Crne Gore M. Bulatovićem. ⁵

⁴ Borba se vodila oko pojedinih ministarstava, naročito unutrašnjih poslova. O ovom problemu u svojoj knjizi, tadašnji crnogorski predsjednik tvrdi sledeće: „Ministarsku policijsku fotelju je bio (M. Đukanović) namijenio Vukašinu Marašu i to nije moglo da se promijeni ni na koji način. (Svi ostali ministri kako ti hoćeš, ali ovaj je moj!!!) Kako ja na to nijesam htio da pristanem, uslijedila je njegova odluka da vrati mandat, jer nije u stanju da sastavi vladu koja bi bila izabrana u Skupštini. Pismo kojim me zvanično obavještava o tome zateklo me je u Beogradu. Držao sam taj papir u ruci i - bilo mi je žao“ (prema: M. Bulatović, *Pravila ćutanja*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2004, str. 250).

⁵ U svojoj knjizi *Pravila ćutanja*, tadašnji predsjednik Crne Gore i predsjednik DPS-a, između ostalog, govori i o izborima iz 1996. godine i iznosi tvrdnju da je izborna kampanja odrađena u prividnom jedinstvu, i piše o tehnološki ubjedljivoj izbornoj pobjedi DPS-a: „Lideri Narodne sloge napravili su presudnu grešku. Pod uticajem Liberalnog saveza, ušli su u raspravu o državnom pitanju. Narodnjaci su SR Jugoslaviju proglasili „stračarom koju treba srušiti“, a liberali su se ponovo založili za samostalnu Crnu Goru. Time su zbnunili birače koji su ih slijedili zbog socijalno-ekonomskih pitanja. Podrška im je opadala kako su se udaljavali od ove teme i sve više polemicali sa vladajućom stranom kao čvrstim braniocem Jugoslavije. Njihove šanse na uspjeh su bile bitno smanjene i odlukom muslimana i Albanaca iz Crne Gore da im ne daju svoje

U takvim složenim društveno-ekonomskim okolnostima crnogorska vlast je ušla, neočekivano za širu javnost, ponovo (u periodu od manje od jedne decenije) u jedan sukob i rascjep, iako je za razliku od januara 1989. ovaj put to bio rascjep u najužem krugu vlasti.⁶ Prvi sukob unutar DPS-a manifestovao se

glasove. U prethodnim analizama koje su rađene u DPS-u, takva mogućnost se predstavljala kao realna. Budući da se radilo o velikom procentu takvih glasova (preko 24 posto) napravljen je zakonski manevar kojim se to destimuliše. Crna Gora je podijeljena na četrnaest izbornih jedinica. Prije i poslije ovih izbora bila je samo jedna izborna jedinica. Ovo je proklamovano kao demokratsko sredstvo kojima se manjinama garantuje ulazak u Skupštinu. Ustvari je objezbjedivalo značajnu startnu prednost vladajućoj partiji. „Narodna sloga“ je, vjerovatno računajući na njihove glasove, pokrenula pitanje kraja Jugoslavije, ali time nijesu ništa dobili, a mnogo su izgubili. Isto tako, nijesu uspjeli da promjene odluku o broju izbornih jedinica, protiv koje su se žestoko bunili i najavljivali mitinge i demonstracije. No, bez obzira na sve, opozicija je bila izuzetno jaka, narod nezadovoljan i željan promjena, a mi u DPS-u već dobro udaljeni jedni od drugih. Posebno na samom vrhu stranke. Kada su čuli za moju odluku da neposredno ne učestvujem u izornoj kampanji, troje potpredsjednika DPS-a je obuzela panika.“ (M. Bulatović, *Pravila ćutanja*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2004, str. 245).

⁶ „Paradoks je bio u tome što je rascjep uslijedio svega nekoliko mjeseci poslije ubjedljive pobjede DPS-a nad ujedinjenom opozicijom na parlamentarnim izborima novembra 1996. godine. Najšira javnost i opozicija bili su zatečeni iznenadnim sukobom koji se otvorio u okviru vladajuće stranke. Sukob je po formi imao tipičan postkomunistički karakter - predsjednik protiv premijera, jedna grana izvršne vlasti protiv druge. No, u ovom slučaju institucionalna forma sukoba bila je više slučajna, dok je njegova suština bila drugačije prirode. Da bi se razumjela priroda sukoba treba reći još koje zapažanje o središtu crnogorskog političkog sistema – DPS-u. Ako se DPS iz toga perioda razumije tek kao „neokomunistička“, ideološka partija, objašnjenje ne bi bilo potpuno. Jer jedinstvena DPS je bila jedna složena stranka, isprepletanih, kako grupnih, tako i ličnih interesa i heterogenih političkih strujanja, nerijetko

kada su se na izborima za predsjednika Crne Gore 1992. godine, iz ove stranke kandidovala dva kandidata M. Bulatović i B. Kostić (kandidat „Udruženja ratnika 91/92“).

Međusobna trvenja u okviru crnogorske vladajuće elite uočavaju se takođe i u decembru 1993. godine, kada u zvaničnu posetu Podgorici dolazi rukovodstvo Republike Srpske: R. Karadžić, M. Krajišnik i N. Koljević. Dočekao ih je M. Bulatović u društvu predsjednika crnogorskog parlamenta R. Vukčevića. Premijer Đukanović je odbio da dođe na taj sastanak jer je nekoliko dana ranije odbio Bulatovićev predlog da crnogorska Vlada tokom tog susreta raspravlja o srpskoj platformi za pregovore u Ženevi. Jedan od motiva za razdor u vrhu DPS-a bio je i intervju koji je M. Đukanović dao za beogradski časopis „Vreme“ u kome je S. Miloševića okarakterisao kao prevaziđenog političara: „Milošević je čovjek prevaziđene političke misli, lišen sposobnosti strateškog gledanja na izazove koji stoje pred našom državom“. Ovu izjavu nedeljnik „Monitor“ od 25. aprila 1997. godine karakteriše kao „konačno kidanje pupčane vrpce“. Sukob se manifestovao i 1997. godine nakon pobjede opozicione koalicije „Zajedno“ na lokalnim izborima u Srbiji i optužbi opozicije o neregularnosti izbora. Tadašnji predsjednik Vlade Crne Gore i potpredsjednik DPS-a M. Đukanović javno je podržao zahtjeve srpske opozicije da se priznaju rezultati lokalnih izbora i kritikovao je vlast u Srbiji: „Ponavljanjem izbora u Srbiji napravljena je ogromna šteta na unutrašnje-političkom a posebno na spoljno-političkom planu. Najbolje je bilo priznati

suprostavljenih. Postojanje različitih interesa i političkih struja uglavnom nije izbijalo na površinu, kako zbog činjenice da oni nijesu nikad proizveli takve unutrašnje političke različitosti koje bi ugrozile funkcionisanje stranke, tako i zbog svijesti o prioritetnom zajedničkom interesu koji stoji iznad svih drugih – očuvanje apsolutne vlasti. DPS je shodno tome, bila mnogo više partija vlasti, nego ideološka partija“ (S. Darmanović, „Crnogorski postkomunistički režim“, Monitor, 6. mart 1998.).

drugi krug izbora jer i meni, a kamoli inostranoj javnosti djeluje vrlo neubjedljivo priča o tome kako je opozicija nešto izmanipulisala na izborima koji se, kao i svuda, organizuju pod pokroviteljstvom vlasti“ (M. Đukanović, predsjednik vlade RCG u intervjuu dnevnom listu *Vesti* iz Frankfurta, prema *Pobjeda*, 16. decembar 1996, str. 1).

DPS-om se upravljalo na oligarhijski način, pri čemu je uglavnom vladajući „trijumvirat“ (Bulatović - Đukanović - Marović), posredno ili neposredno, vršio podjelu moći. Dakle, kontrolisali su Predsjedništvo, Vladu, Skupštinu, a pod čvrstom kontrolom je držano i sudstvo.⁷ Pokazalo se da je ovaj vid kolektivnog rukovođenja veoma ranjiv, jer se prema S. Darmanoviću završava obično borbom među samim oligarsima tako da je bilo samo pitanje vremena kada će izbiti sukob u vrhu Partije.⁸ Isti autor smatra da „kolektivnu upravu, bez izrazitog liderstva, nije jednostavno organizovati i održati čak i u najdemokratskijim sistemima, a kamoli u režimu apsolutne i gotovo nekontrolisane vlasti, kakva je do 1997. bila vlast DPS-a u Crnoj Gori“. Dakle, nije

⁷ „M. Bulatović, predsjednik Republike, uživa ogroman autoritet i povjerenje među građanima Crne Gore. Predsjednik Vlade M. Đukanović je oličenje ličnog poštenja, kreativnosti, energije, preduzimljivosti, praktičnosti i sveaktivnosti Vlade u proteklom, najtežem periodu Crne Gore, na čelu sa njim, bukvalno su spasili od ogromnih iskušenja i poniženja građane Crne Gore. Predsjednik Parlamenta S. Marović imponuje svojom mudrošću, mirnoćom, tolerancijom i izuzetnim obrazovanjem. Kad se na tako malom prostoru, kao što je Crna Gora i u tako „malom“ narodu (mislim po broju stanovnika) rode i nađu takva „tri musketara“, onda ih treba u interesu Crne Gore sačuvati, bez obzira na njihove političke nesporazume i razmimoilaženja“ Intervju predsjednika Ustavnog suda Crne Gore B. Mitrića (*Pobjeda*, 11. maj 1997. str. 3).

⁸ Po H. Arent „moć pripada grupi i postoji samo dok grupa ostaje na okupu. Onog trenutka kada iščezne grupa iz koje je potekla moć i vlast isto tako nestaje“ (prema Č. Čupić, *Sociologija*, FPN, Beograd, 2002., str. 86).

kao u okruženju (Srbija, Hrvatska) postojao jedan dominantni politički lider, već je vladajući trijumvirat zauzimao pozicije predsjednika republike, predsjednika Vlade i predsjednika Skupštine Crne Gore.⁹

Mada se u javnosti povremeno nagovještavalo da postoji određeni sukob u najvišem vrhu DPS-a, vodeći ljudi partije su u početku uporno nastojali da u javnosti stvore sliku jedinstva i kohezije unutar partije i republičkog rukovodstva. Tako u intervjuu „Pobjedi“, na pitanje kakvi su odnosi unutar DPS-a jer iz

⁹ „U okviru takve (apsolutne) vlasti gomilaju se u malu ruku vlast, moć i lukrativni dobici koji iz njih nastaju. Na toj osnovi se razvija rivalstvo među liderima i klanovima, pojavljuju se sukobi oko namještenja, jer svaki klan želi na ključnim mjestima svoje ljude, a ako uz sve to postoje ili narastaju i razlike konceptijske prirode ili u vezi sa politikom koja se vodi, oligarhijski sukob je neizbježan. Oligarhijski sukobi interesa unutar jedne vladajuće strukture, kada se razbuktaju do nepomirljivih razmjera, obično rezultiraju i ličnim sukobima suprotstavljenih lidera, što situaciji daje dodatnu žestinu i zamah. U slučaju unutarpartijskog sukoba u DPS-u, svi navedeni elementi - nagomilana, a uglavnom nekontrolisana vlast i moć, privatizacija države i promicanje vrlo konkretnih materijalnih interesa, grupnih ili ličnih, na osnovu političke vlasti, uspostavljanje klanova i na toj osnovi „kadrovskih interesnih sfera“, pojava konceptijskih i političkih razlika, lične sujete i netrpeljivosti koje su sve više dobijale obrise sukoba - manje ili više su bile na djelu. Izgleda da je bilo samo pitanje vremena kada će ih i šta pokrenuti. Vladajuća DPS se ponašala mnogo više kao državna partija koja je koristila sve prednosti koje donosi potpuna kontrola državnih aparata i resursa. Ti resursi bili su u potpunosti podređeni održavanju vlasti i pobjedama na izborima. Korišćeni su tipični metodi: čvrsta partijska kontrola nad državnim štampanim i elektronskim medijima, klijentelizam i sistem favorizovanja partijskih pristalica u pristupu radnim mjestima; legalni i ilegalni finansijski resursi koji su vladajućoj stranci stajali na raspolaganju; povremeno zastrašivanje političkih protivnika; upotreba policije u izbornom procesu; manipulacije izbornim sistemom i sl“ (S. Darmanović, „Uzroci rascjepa DPS –a“, *Monitor*, Podgorica, 20. mart 1998.).

pojedinih opozicionih partija dolaze informacije da je DPS na rubu rascjepa kao i o krupnim nesuglasticama na relaciji predsjednik Republike - predsjednik Vlade, predsjednik RCG i predsjednik DPS-a M. Bulatović je između ostalog rekao: „Naravno, danas se o svemu i svačemu špekuliše. I sam sam čuo mnogo priča o tome kako se spremaju veliki rascjepi u DPS-u, kako je glavna linija nesporazuma na relaciji predsjednik Republike – predsjednik Vlade. Ja sam u više navrata i javno iskazao svoju zahvalnost predsjedniku Vlade koji se prihvatio zaista preteškog tereta i mnogočasovnog rada bez odmora na savladavanju svih ovih teških problema i na činjenici što je svjesno na sebe preuzeo najveći stepen nezadovoljstva građana.“ („Pobjeda“ 12. septembar 1997. str. 4).

Predsjednik RCG M. Bulatović je u intervjuu „Nedeljnom telegrafu“ na pitanje kako tumači činjenicu da je upravo u vrijeme posete Americi objavljena vijest da je premijer Đukanović kod njega deponovao ostavku, odgovorio sljedeće: „Premijer Đukanović radi veoma težak posao i ja se zaista čudim odakle tom mladom i dragom čovjeku tolika energija. Njegov je stav da on ostaje privržen DPS-u, samo traži da poslije ovih izbora nađemo nekog spretnijeg i odmornijeg koji bi radio posao premijera. Ja mislim da u Crnoj Gori trenutno nema spretnije i snažnije ličnosti koja bi obavljala taj posao i mislim da ćemo uspjeti da ga nagovorimo da prihvati još jedan mandat.“ („Pobjeda“ 23. maj 1996. str. 1). A i od strane premijera Đukanovića su stizale pomirljive reakcije koje su išle u prilog tvrdnji da je dotadašnja saradnja njega i predsjednika Republike na zavidnom nivou: „Dosadašnja saradnja između predsjednika Republike i mene, a i Vlade u cjelini, funkcionisala je na izuzetnom nivou, na zajedničko zadovoljstvo i vjerujem da je dobar dio rezultata koje smo postigli upravo rezultat te saradnje“ (M. Đukanović, „Pobjeda“ 17. novembar 1996. str. 3). Tako je i nakon ubjedljive pobjede DPS-a 1996. godine, tadašnji predsjednik RCG M. Bulatović za

mandataru vlade predložio dotadašnjeg premijera apostrofirajući: „potvrđene lične sposobnosti i kvalitete M. Đukanovića“ („Pobjeda“ 27. novembar 1996. str. 1).

Dobivši apsolutnu većinu na tada održanim izborima na programu čvrstog zajedništva sa Srbijom i jačanju savezne države, DPS je manifestovala svoju snagu zasnovanu na iskazanom poverenju najvećeg dijela građana. U prvom periodu sukoba odnos sa Srbijom i pitanje savezne države nije bilo dominantno u političkom diskursu, što je razumljivo zbog činjenice da su na toj temi ubjedljivo dobijeni izbori.¹⁰ Tako i M. Đukanović u pismu M. Bulatoviću tokom partijskih previranja 1997. godine piše: „Poštujte se izborni program DPS-a, kao i zalaganje za zajedničku državu sa Srbijom. Vlada Crne Gore smatra da SRJ kao demokratska zajednica ravnopravnih republika i građana jeste i treba da ostane naša trajna orijentacija“ („Monitor“, 13. jun 1997).¹¹

¹⁰ U tom kontekstu se može shvatiti sledeća izjava: „SRJ je izraz saglasnosti Crne Gore i Srbije, i predstavlja kontinuitet državne ličnosti Jugoslavije – jer su Crna Gora i Srbija bile državotvorno i istorijsko jezgro te države tokom čitavog njenog trajanja.“ (Miodrag Vuković, potpredsednik Vlade RCG. *Pobjeda* 27. april 1997. str. 5).

¹¹ Na pitanje novinara da li bi se složio sa mišljenjem da sudbina nove Jugoslavije zavisi od odluka S. Miloševića i da li bi njegova ostavka promijenila raspoloženje međunarodne zajednice prema SRJ, predsednik Vlade RCG M. Đukanović je odgovorio: „Sa tim se ne mogu složiti i to je valjda jasno iz mojih prethodnih odgovora. SRJ nije nastala kao plod bilo čije pojedinačne želje i odluke, pa zato njenu sudbinu ne treba vezivati niti za jednog pojedinca koji se trenutno nalazi u njenim rukovodstvima. Svi smo tu od danas do sutra, a Jugoslavija će kao izraz istinskih istorijskih, aktuelnih i budućih interesa naroda koji je tvore, uprkos teškoćama dugo trajati“ (Intervju predsednika Vlade RCG M. Đukanovića *Pobjeda*, 10. jul 1992, strana 4). Sa ovom izjavom korespondira i sledeća, izrečena koju godinu kasnije: „Većina građana Crne Gore želi zajednički život sa Srbijom. Istina je takođe da Crna Gora u Jugoslaviji ima punu ravnopravnost. Interese Crne Gore uspjeli smo potpuno

Svojevrsnu „vododjelnicu“ u političkom životu SRJ predstavljao je, dakle, unutrašnji rascjep u DPS-u sredinom 1997. godine, nakon čega je uslijedilo pogoršanje odnosa između DPS-a i SPS-a, a uporedo sa tim i pogoršanje odnosa između Crne Gore i Srbije. Različit stav SPS i DPS o JUL-u predstavlja kristalizaciju tačku dubljih razlika između dvije partije (V. Goati, 2000: 35). Za razliku od Srbije, đe je Jugoslovenska udružena levica (JUL) dobila u koaliciji sa SPS i ND četvrtinu mandata, u Crnoj Gori je na poslednjim izborima doživjela politički slom i nije osvojila nijedan mandat.¹²

Kao što je već napomenuto, tokom burnih dešavanja u Srbiji i masovnih protesta opozicione koalicije „Zajedno“ tadašnji crnogorski premijer M. Đukanović je podržao zahtjeve srpske opozicije i javno kritikovao vlast u Srbiji zbog izbornih falsifikata čime je izazvao određenu reakciju u DPS-u. Tada je predsjednik DPS i predsjednik RCG M. Bulatović verbalno napao Đukanovića zbog kritike rukovodstva Srbije a pripadnici sukobljenih struja su se sporili ne samo oko odnosa prema rukovodstvu Srbije, nego i oko pravca ekonomskog i političkog razvoja Crne Gore i SRJ i njihove međunarodne orijentacije. Đukanovićeva struja je načelno insistirala na bržim tržišnim reformama i reintegraciji SRJ u svijet, dok su njihovi oponenti branili status quo. Kako se kriza vremenom bližila kulminaciji, tako su i izjave upućivane javnosti dobijale na ošttrini. Tako je od strane predsjednika skupštine RCG S. Marovića, koji se bio svrstao na stranu predsjednika Vlade RCG, na račun tadašnjeg predsjednika Republike upućena kritika za svemoć i samostalno odlučivanje: „Nema svemoćnih pojedinaca, moćna su jedino pravila. Dugo je Crna Gora živjela u svom svijetu misije velikog i dobrog djela.

ugraditi u zajedničku državu“ (predsjednik vlade RCG M. Đukanović u razgovoru sa stranim novinarima (*Pobjeda*, 3 jun 1995. str. 1).

¹² Poslije novembarskih izbora 1996. JUL je postao jedan od koalicionih partnera SPS-a i DPS-a u saveznoj vladi.

Ni danas se Crna Gora ne boji iskušenja. Međutim, Crna Gora mora da misli i o sebi ... Umjesto jakih i apsolutno moćnih pojedinaца Crna Gora je izabrala vladavinu prava i podijeljene moći. Opasno je previše moći u bilo čijim rukama“ (S. Marović u „Nedeljnom telegrafu“ „Pobjeda“ 11. jul 1997. str. 3). U javnosti je postojala i teorija da je sukob u vrhu DPS-a samo strategija čiji je cilj prezentovanje dijela crnogorske političke elite kao „demokratske, okrenute evropskim stremljenjima i standardima“, sa ciljem da se Crna Gora predstavi kao „oaza demokratije na Balkanu“. Predstavljanje u takvom svjetlu široj međunarodnoj javnosti donijelo bi Crnoj Gori finansijsku potporu i investicije, a sa druge strane otvorilo bi Srbiji vrata za izvoz i uvoz. Ovim se donekle pokušavala objasniti relativno blaga reakcija od strane S. Miloševića u narednom periodu. Naravno da je haotično stanje i atmosfera u republici pogodovala brojnim teorijama i glasinama o razlozima rascjepa u vrhu DPS-a.¹³

Agencija „Damar“ iz Podgorice je vršila ispitivanje javnog mnjenja u poslednjoj sedmici juna i prvoj sedmici jula 1997. na reprezentativnom uzorku od 750 ispitanika iz sedam crnogorskih gradova za potrebe Fonda za etničke odnose iz Beograda. Rezultati ispitivanja idu u prilog opoziciji i crnogorskom premijeru (37,7 %),

¹³ Jedan dio opozicije nije ozbiljno shvatao sukob koji je postojao, smatrajući ga farsom i taktikom vlasti: „Praksa je pokazala, kada su u pitanju događanja unutar DPS-a i SPS-a, pogotovo, ako Milošević igra neku od uloga, kako je potrebno poći od pretpostavke da su stvari iscenirane“ izjavio je H. Hadžić, predsjednik SDA CG, („Monitor“, 4. april 1997). Kao objašnjenje za ovako sumnjiv sklop aktivnosti, on nudi viđenje da se sa ovakvim potezima želi „uvjeriti svijet kako u Crnoj Gori postoji snažna demokratska opozicija. Tu je i namjera da se apsorbuju male političke stranke, privuku njihovi glasači i tako uguši opozicija. Takođe postoji mogućnost da se sve to čini kako bi se privukao strani kapital u Crnu Goru, koja bi imala zadatak da bude svojevrsni izvozno-uvozni ventil za Srbiju“.

dok M. Bulatović (21,9 %), S. Milošević i institucije savezne države gube povjerenje. („Pobjeda“, 8. avgust 1997. str. 5).

Previranja u vrhu DPS-a su se manifestovala pridobijanjem i borbom za svakog člana Glavnog odbora partije. Tako ni opozicioni nedjeljnik „Monitor“ nije propustio priliku da ukaže na ova dešavanja: „Dok dvoje potpredsjednika DPS-a u „Pobjedi“ puštaju magle kompromisa, na terenu se, javna je tajna, vodi bespoštedna bitka za svaka dva prsta u Glavnom odboru DPS-a i za svaki poslanički taster u skupštini“ („Monitor“, 9. maj, 1997). Tako je u prvom odmjeravanju snaga sa Bulatovićem, iza M. Đukanovića stalo svega šest članova Glavnog odbora DPS-a, dvadeset dvoje je bilo uzdržano, a protiv njega su glasala čak 64 „partijska druga“. M. Đukanović je 11. jula potpuno preokrenuo odnos snaga u Glavnom odboru DPS-a. Toga dana je Glavni odbor DPS-a smijenio M. Bulatovića sa funkcije predsjednika vladajuće partije u Crnoj Gori. Za njegovog nasljednika je izabrana M. Pejanović-Đurišić. Kandidat te partije na predstojećim oktobarskim predsjedničkim izborima, odlučio je Glavni odbor, biće M. Đukanović. Eliminacija partijskog lidera DPS-a M. Bulatovića (kojeg je energično podržavala SPS) 11. jula 1997. nakon preglasavanja na Glavnom odboru partije dovela je do otvorenog sukoba između SPS-a i DPS-a, a time i do konfrontacije između političkih rukovodstava Srbije i Crne Gore. Računajući na efektuiranje određenih kolektivno-psiholoških stanja unutar određene grupe (u ovom slučaju Glavni odbor DPS-a) i na „ravnopravan“ dijalog svih članova, prepoznatljivo je nastojanje upotrebe tehnike horizontalne propagande. Đukanović je tada zabilježio i novu, veoma važnu, pobjedu. „Osvojio“ je televiziju Crne Gore¹⁴, koja je do tada otvoreno

¹⁴ M. Đukanovića je još tokom aprila u intervjuu *Dnevnom telegrafu* optužio TV Crne Gore da je „logistička podrška RTS-a, da pristrasno tumači zaključke GO DPS-a dopunjujući ih sa onim što zaključci ne sadrže i da se nestrpljivo i pristrasno svrstala na jednu stranu“ (*Pobjeda*, 24. april 1997. str. 3).

navijala za M. Bulatovića, dok je jedini dnevni list u Crnoj Gori, „Pobjeda“ već bio u rukama grupacije koju je predvodio M. Đukanović.¹⁵

Scene ispred zgrade u kojoj se nalazila crnogorska Vlada¹⁶ jula te 1997. godine najavljivale su masovnije „dogaćanje naroda“,

¹⁵ Jedan od glavnih sudionika razdora u Demokratskoj partiji socijalista, njen dotadašnji predsjednik M. Bulatović će nekoliko godina kasnije, u svojoj knjizi iznijeti svoje viđenje rascjepa u DPS-u. On ovako opisuje dešavanja na Glavnom odboru DPS-a tih prelomnih julskih dana 1997. godine: “Po ondašnjem Statutu DPS-a predsjednika je birao Kongres, a potpredsjednike, na njegov predlog Glavni odbor. Da bi se situacija, konačno, uozbiljila predložio sam jasne političke zaključke (što je bilo moje pravo i obaveza) i tražio da se Glavni odbor izjasni o njima. Za moj predlog glasalo je 64 člana Glavnog odbora. Uzdržalo se 22, a protiv je bilo tek njih sedam. Inače, prosječno obećanje „po glavi“ (članu Glavnog odbora) je bilo oko sto hiljada DEM. To je bila javna tajna jer je takvo nešto bilo nemoguće sakriti. U jeku ove „kupovine“ nazvao me Slobodan Milošević, potvrdio mi da i on zna detalje ovih transfera i, dosta uznemireno - sluteći sve posljedice, predložio mi da postupim na isti način. „Ponudi duplo više, snaći ćemo se za pare“, bila je njegova poruka. Odbio sam: „Hvala ti na brizi i ponudi za pomoć“ (M. Bulatović, *Pravila ćutanja*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2004. str. 254 i 259).

¹⁶ Vladajuća partija od kirije za tu zgradu (koju je od 1993. godine iznajmljivala Vladi Crne Gore) godišnje je dobijala 636.000 evra. U toj zgradi nalaze se i prostorije SDP-a, manjeg koalicionog partnera i održavaju šednice Skupštine Glavnog grada. U zgradi Vlade, vladajuća koalicija godinama održava centralne stranačke skupove. Uz brojne nekretnine po Crnoj Gori koje su pripadale Savezu komunista Crne Gore, Socijalističkom savezu radnog naroda i Savezu socijalističke omladine, DPS je zgradu vlade preuzeo kao politički nasljednik crnogorskih komunista. Prema novom Zakonu o državnoj imovini ta i ostale nepokretnosti bivših društvenopolitičkih organizacija trebalo bi da budu prepisane na državu Crnu Goru. (*Vijesti*, 13. januar 2010., str. 3). A 15. februara 2010. godine prostorije Vlade Crne Gore su premještene u novu zgradu pored zgrade Parlamenta

slično onom iz oktobra 1988. i januara 1989. godine, pa i u dra-
stičnijem obliku. Glavni Odbor većinskog DPS-a raspustio je
Opštinski odbor u Podgorici koji se većinski svrstao na stranu
M. Bulatovića. Politički obračun je bio beskompromisan. Gra-
đani su živjeli u iščekivanju ozbiljnijih ekscesa, a političko vre-
nje odvijalo se u cijeloj Crnoj Gori. Sticao se utisak da se veći-
na opštinskih odbora svrstala na stranu Bulatovića. Raskidala su
se stara kumstva i prijateljstva i stvarala nova, a kao izraz nepo-
mirljive konfrontacije Đukanovićeve i Bulatovićeve opcije. A
onda, 15. jula 1997. godine, S. Milošević je iznenada kandido-
van i u Saveznoj skupštini izabran za predsjednika SRJ. Taj izbor
izvršen je i glasovima poslanika Đukanovićevog DPS-a.¹⁷
Koalicija „Narodna sloga“, uz podršku poslanika iz redova stra-
naka albanske nacionalnosti i jedne muslimanske stranke, na
zasjedanju Skupštine Crne Gore 22. jula te godine podnijela je
prijedlog rezolucije kojim se osporavao navedeni postupak
izbora S. Miloševića.

Rascjepom u vrhu počinje potpuno drugačija politička igra u
Crnoj Gori nego što je to bio slučaj do tada, sa drugim raspore-
dom snaga i drugačijim pravilima. Dakle, posrijedi je bio
rascjep unutar političke elite i sukob u kome je grupacija u okvi-
ru dotadašnjeg jedinstvenog DPS-a na čelu sa predsjednikom

i Predsjedništva. Ovo je jedan od karakterističnih primjera sistemskog monopola nekadašnjeg Saveza komunista Crne Gore, preimenovanog u DPS sredinom 1991. godine. Promijenjeno je očigledno samo ime, dok je čvrsto zadržan dotadašnji monopol nad resursima partije, pa i zgrada na pomenutoj adresi. Tako je ispalo da je Vlada Crne Gore praktično bila „podstanar“ jer je plaćala zakupninu najvećeg dijela pomenute zgrade upravo DPS-u.

¹⁷ Shodno članu 31. stav 3. Statuta Demokratske partije socijalista Crne Gore, Glavni odbor je većinom glasova podržao kandidaturu S. Miloševića za predsjednika SRJ. GO je „ocijenio da je to izuzetno značajno političko pitanje i da predstavlja doprinos koalicionoj saradnji DPS-a i SPS-a čime se obezbjeđuje i jača stabilnost na nivou SRJ.“ (*Pobjeda*, 25. jun 1997. str. 2).

vlade, koja je sebe nazivala „reformističkom“, izašla kao pobjednik. Međutim, kako je nakon ovoga sukoba nestalo dominantno polje jedne svemoćne partije koja je do tada imala neprikosnovenu vlast i monopol na crnogorskoj političkoj sceni, „reformisti“ su bili primorani da potraže podršku među tadašnjim opozicionim partijama kako bi uz njihovu podršku mogli da pariraju oponentima. Ovo je dovelo do pregovora između DPS-a i lidera opozicije.¹⁸ Već 1. septembra potpisan je Sporazum o minimalnim uslovima za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori a potpisali su ga: M. Đukanović u ime izvršne vlasti, M. Pejanović-Đurišić u ime Đukanovićevog DPS-a i čelnici LSCG, NS, SDP, SDA, DS i DUA. Sporazum je potpisan uoči predsjedničkih izbora koji su održani u oktobru iste godine na kojima su se sučelili glavni rivali - M. Bulatović i M. Đukanović. Sporazum je imao dvije osnove, jer je sa jedne strane, opozicija njime, barem na papiru dobila garancije za održavanje slobodnih i fer izbora ubuduće, a sa druge strane, sporazum je bio jedna vrsta anti-miloševićevskog političkog saveza u susret odlučujućim predsjedničkim izborima (S. Darmanović, „Uzroci rascjepa DPS –a“, „Monitor“, Podgorica, 20. mart 1998). U sporazumu su izostavljena pitanja državnog statusa Crne Gore izvan obezbjeđenja njenog ravnopravnog položaja u SRJ. Očigledna je bila želja „reformističkog“ dijela DPS-a da se

¹⁸ Tako su ovim sporazumom predstavnici nacionalnih manjina, u prvom redu muslimani i Albanci, dobili mogućnost da predstavljaju snagu koja će odlučivati na predstojećim izborima, a time su im se otvarale perspektive i mogućnosti u raspodjeli buduće vlasti, za koje do tada nijesu imali prilike.

„Naša stranka se i programski obavezala da se neće miješati u fundamentalne bratske odnose Srba i Crnogoraca. Živjela ta braća u istoj kući ili u odvojenim kućama. Mi ćemo u oba slučaja podsjećati da je jedna soba naša i da tražimo da u toj sobi uslovi života budu približni ili makar približni uslovima života u toj kući ili tim kućama“ (F. Dinoša predsjednik Demokratske unije Albanaca, *Pobjeda*, 10. jul 1997. godine str. 9).

ovakvim i sličnim potezima, domaćoj i široj javnosti predstavi kao strana privržena demokratiji, multietničnosti i vladavini prava. Sa druge strane, težilo se stvaranju što šireg bloka privlačnjem stranaka koje su reprezentovale interese muslimana i Albanaca u Crnoj Gori.

Rascjep u DPS-u je očigledno temeljno izmijenio odnos snaga u crnogorskoj skupštini. Umjesto nekadašnje većine od 45 mandata od ukupno 71, DPS-u je nakon rascjepa preostalo samo 28 mandata, jer se 17 poslanika priklonilo struji M. Bulatovića i novoosnovanoj SNP CG. Izmijenjeni odnos snaga u parlamentu prinudio je DPS da oformi koalicionu vladu u kojoj su, pored oslabljene DPS, ušle opozicione stranke: Narodna stranka Crne Gore (NS CG), Socijaldemokratska partija Crne Gore (SDP CG) i dvije male albanske partije: Demokratska unija Albanaca (DUA) i Demokratski savez (DS).

Nakon obrazovanja koalicione vlade ključni politički događaj u Crnoj Gori bili su predsjednički izbori održani 5. i 19. oktobra 1997. S obzirom na dijametralno suprotna programska opredjeljenja dvojice glavnih rivala, izbori za predsjednika Republike su postali tačka dubokog političkog raskola oko pravca razvitka Crne Gore i SRJ. Samo prezentovanje programa dvojice glavnih oponenta javnosti svodilo se u osnovi na sledeće: predsjednik republike M. Bulatović je polazio sa pozicija legalnosti, učvršćivanja savezne države i podržavanja politike S. Miloševića.¹⁹

¹⁹ Tokom predizbornih aktivnosti, kao podrška bloku okupljenom oko predsjednika Bulatovića, u Podgoricu je došla delegacija Socijalističke partije Srbije. Protivnički blok im je organizovao protestno okupljanje nekoliko hiljada ljudi. U organizaciji Građanskog pokreta otpora u Crnoj Gori „javnost protiv fašizma“ ispred šedišta predsjednika Republike okupilo se nekoliko hiljada ljudi koji su izrazili protest zbog dolaska delegacije Socijalističke partije Srbije u Crnu Goru, zasuli kolonu automobila jajima i raznim predmetima i nosili parole na kojima je pisalo: „Milo tebi narod vjeruje“, „Milo ofarbij se i ti u žuto“, „Lažne kleve-te Milu ne štete“, „Milo, Sveto, Milica su za Jugoslaviju a ne za diktaturu“, „Jaka

Đukanovićevu poziciju obilježavali su: 1. zalaganje za federalnu zajednicu sa Srbijom u okviru Ustava, ali pod određenim uslovima, uglavnom vezanim za ekonomsku autonomiju Crne Gore. 2. Distanciranje od S. Miloševića, prekidanje njegovog uticaja na politički život u Crnoj Gori i u krajnjem slučaju njegov odlazak sa političke scene. 3. ubrzan povratak Crne Gore u međunarodne ekonomske tokove. (S. Darmanović, „Monitor“, 4. april 1997.).

Tokom predizbornih aktivnosti, u političko-propagandne svrhe, blok DPS-a okupljen oko predšednika Vlade, M. Đukanovića, nastojao je da se u javnosti prikaže da je privržen ideji zajedništva sa Srbijom. Tako su u jeku izborne kampanje za predšednika Crne Gore, predšednik Skupštine RCG S. Marović i crnogorski premijer M. Đukanović u Beogradu 6. septembra 1997. godine razgovarali sa patrijarhom srpskim Pavlom, a prijemu i razgovoru je prisustvovao i mitropolit crnogorsko-pri-morski Amfilohije. Ovde je uočljiva upotreba propagandne tehnike transfera, odnosno vezivanja za ličnost i instituciju koja u kolektivnoj svijesti i javnosti uživa neosporni ugled i u odnosu na koje širi kolektivitet ima izrazito pozitivna osjećanja. Sa druge strane, isti blok je nastojao da uz sebe privuče što veći broj protivnika ideje savezne države, nastojeći da im se nametne kao istinski zaštitnik crnogorskih interesa. Ovo svojevrsno balansiranje „na obje strane“ upečatljiv je primjer borbe za svaki potencijalni glas.

Kako se „zahuktava“ izborna kampanja, propagandna „mašinerija“ obje strane nije prezala ni od zadiranja u lični život političkih oponentata. Izborna utakmica je prerasla u do tada za crnogorske prilike nevidenu žestoku kampanju, međusobna optuživanja, iznošenje „političkog prljavog veša“, i uzavrele i zategnute atmosfere, u šokiranju publike iznošenjem malverzacija, skandala, korupcionaških afera i sl. Da persuzija nije zaobilazila ni

Crna Gora – jaka Jugoslavija“, „Bulatoviću prodao si Prevlaku, Crnu Goru nećeš“ (*Pobjeda*, 29. jul 1997. str. 2).

sektor obrazovanja, pokazuje sledeći primjer, na sastanku Ministra obrazovanja sa direktorima srednjih škola u Republici, prisutne je o političkoj situaciji u Crnoj Gori i Jugoslaviji informisao potpredsednik vlade M. Vuković, optuživši aktuelnog predšednika RCG, M. Bulatovića da „*ne misli kao veći dio sistema, ne misli kao Vlada i kao Skupština*“ („Pobjeda“, 30. avgust 1997. str. 3). Uočljiva je i prepoznata želja da se sa hijerarhijski nadređene pozicije (ministar i potpredsednik vlade) tehnikom vertikalne propagande u kombinaciji sa tehnikom horizontalne propagande (sastanak sa direktorima srednjih škola) utiče i nametne željeni stav.

Blok okupljen oko predšednika RCG Bulatovića iznosio je u javnost niz optužbi na račun dojučerašnjih partijskih kolega, spočitavajući im: enormno bogaćenje u godinama procvata sive ekonomije i šverca, povezanosti sa organizovanim kriminalom kako u Republici tako i u Italiji, povezanost sa terorističkim organizacijama kosovskih Albanaca i optužujući ih da su „pioni“ u igri SAD i dr.²⁰ Sa druge strane na adresu grupacije M. Bulatovića stizale

²⁰ U svojoj knjizi *Pravila ćutanja* nekadašnji predšednik Crne Gore, M. Bulatović, između ostalog tvrdi da mu je tokom posjete Bijeloj kući, od strane američke administracije bilo ponuđeno i traženo da počne da se distancira od dotadašnje zajedničke politike sa Slobodanom Miloševićem. U mjeri u kojoj se bude udaljavao od Miloševića međunarodna podrška i uvažavanje koje bi se Bulatoviću ukazivalo će rasti, dakle, nuđena mu je šansa da bude promovisan u najperspektivnijeg demokratskog lidera u regionu. Kao podsticaj procesu slabljenja međusobnih odnosa Crne Gore i Srbije, SAD bi Crnoj Gori pružile stalnu ekonomsku pomoć kao i odgovarajuće bezbjedonosne garancije, odnosno zaštitu. M. Bulatović je navodno tada taj predlog odbio, i iznosi tvrdnju da je tadašnjem crnogorskom premijeru M. Đukanoviću, pola godine kasnije, tokom njegove četvrte radne i zvanične posjete SAD iznesena ista ponuda i da je Đukanović promovisan u „demokratskog lidera od regionalnog značaja“ (M. Bulatović, *Pravila ćutanja*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2004. str. 236-38.).

su takođe optužbe za korupciju i bogaćenje u vremenu sankcija, za izdaju interesa Crne Gore, za sluganstvo S. Miloševiću i sl. Dakle, putem direktnih diskvalifikacija i etiketiranja, kao i negativnog vida tehnike transfera, nastojalo se povezati i prenijeti određeno negativno osjećanje i stav o pojedinim kategorijama određenim političkim subjektima, pojedincima i grupama.

Blok okupljen oko predsjednika Vlade je nastojao da se prikaže braniocem crnogorskih interesa, za „Jugoslaviju sa alternativom“, za „evropske standarde i demokratiju“. Koristeći resurse i ingerencije kojima je raspolagala Vlada bili su u prilici da u formi redovnih aktivnosti obilaze Crnu Goru i usmjeravaju državna sredstva u političku agitaciju. Koristeći se pozicijom i državnim resursima, u formi tekućih državnih poslova i obaveza, obilazili su opštine, u prvom redu one koje su bile označene kao dominantno oponentske i nenaklonjene politici Vlade. Takođe je korišćeno i masovno upošljavanje potencijalnih glasača u državne institucije, u prvom redu u Ministarstvo unutrašnjih poslova koje je za kratko vrijeme uvišestručilo broj svojih pripadnika, čime se očigledno nastojalo, da se pored stabilnog i stalnog glasačkog korpusa oformi i respektabilna odbrambena formacija. Slično se postupalo i u ostalim republičkim organima. Sa druge strane, slična tehnika je primjenjivana u organima lokalne uprave, đe je suprotna strana upošljavanjem podobnih, lojalnih i potencijalnih birača nastojala povećati svoj rejting. Dakle, na sceni je bila do tada neviđena borba za svakog glasača, a atmosfera u javnosti je iz dana u dan postajala sve užarenija.²¹ Ovđe

²¹ Kampanjom na terenu, odnosno posjetama siromašnim opštinama na severu Republike, korišćen je svaki povod i tema za prezentovanje željenih stavova i persuzivno djelovanje na publiku: „Vlada Crne Gore je do sada, a i ubuduće će pokušavati da profitabilnim proizvodnim i infrastrukturnim projektima koji opredjeljuju standard života građana, razvojno integriše Crnu Goru i da na temelju realnih ekonomskih resursa pospješi njen društveni progres. Jedino tako možemo ozbiljno doprinijeti stabilnosti i razvoju naše zajedničke

se može uočiti široka upotreba tehnike vertikalne propagande i djelovanje institucionalno zaštićenog autoriteta, koji koristeći svoju hijerarhijsku poziciju iz koje crpi efikasnost, računa na podređen položaj primaoca propagandnih poruka, kao i široko korišćenje propagandne tehnike nagrade i kazne (upošljavanja i otkazi).

Frakcija M. Bulatovića je na svom kongresu odlučila da svoju stranku nazove takođe DPS. Kongres je održan u dva dijela: prvi u Kolašinu, a drugi u sportskom centru „Morača“ u Podgorici 16. avgusta 1997. Zadržavanje tog imena označavalo je dalju nepoštednu borbu Bulatovićeve i Đukanovićeve frakcije, a time i dalje zaoštavanje i onako teške i neizvjesne situacije u Crnoj Gori.

Tadašnju atmosferu u Crnoj Gori nije karakterisao samo bespoštedni sukob dvije frakcije donedavno jedinstvenog DPS-a i predizborno nadmetanje dva glavna rivala. Sukob se odvijao i u opozicionim redovima, unutar Narodne stranke koja se upravo tada pocijepala na dvije frakcije. Jedna na čelu sa N. Kilibardom, koja je sebe smatrala „izvornom“ i sve bližom određenim „procnogorskim“ pozicijama, a druga na čelu sa B. Bojovićem koja je apostrofirala njen „srpski“ segment.²²

Predizbornu atmosferu dodatno su iskomplikovale i same kandidature glavnih oponenta, jer su oba nastojala da se predstave

države Savezne Republike Jugoslavije, koja ostaje naše trajno – i emotivno i racionalno opredjeljenje“ izjavio je predsjednik Vlade RCG u posjeti opštini Šavnik. (*Pobjeda*, 22. jul 1997. str. 1).

²² Poslije rascjepa u NS čelnici koalicije „Narodna sloga“ N. Kilibarda i S. Perović i zvanično su tražili da im se, u skladu sa zakonom, vrate poslanički mandati Bojovićeve frakcije koji su njoj pripadali. Čelnici DPS-a, u prvom redu S. Marović predsjednik Skupštine CG, gotovo godinu dana su taj zahtjev ignorisali. Tek poslije rascjepa u DPS-u, ti mandati su vraćeni NS tj. „Narodnoj slogi“ kojoj su i pripadali. Povod je bio svima jasan - frakcija sa N. Kilibardom na čelu, kao i koalicija sa liberalima, podržavala je „uspravnu Crnu Goru“ i u tom izbornom nadmetanju stali su na stranu Đukanovića (Viđeti više o ovome u M. Orlandić, *Crnogorsko posrtanje*, Podgorica, 2005).

kao kandidati Demokratske partije socijalista. Nastalo je nadgornjavanje republičkog i saveznog ustavnog suda, koji su u osnovi predstavljali samo sredstva i oruđa preko kojih se nastavljala politička bitka. Tako je Savezni ustavni sud 27. avgusta odlučio da se obustavi od izvršenja odluka Republičke izborne komisije kojom je odbijena kandidatura M. Bulatovića za predsjednika Crne Gore. Takođe je odlučio i da se pokrene postupak za ocjenjivanje saglasnosti crnogorskog zakona o izboru predsjednika sa Ustavom SRJ i to u onom dijelu će se kaže da „pojedina politička stranka može predložiti najviše jednog kandidata za izbor predsjednika Republike“. M. Bulatović je bio podnio kandidaturu u ime DPS-a iako je prije njegove verifikovana kandidatura M. Đukanovića u ime DPS-a. To je bilo 27. avgusta, a krajnji rok za verifikaciju kandidatura bio je 17. septembar. Odluka tog suda u Crnoj Gori, a dijelom i u Srbiji izazvala je brojna reagovanja političkih stranaka i pravnika. Inače i taj proces isticanja i verifikacije kandidata u ime DPS-a (jer se i jedna i druga frakcija tako deklarirala) bio je opterećen neregularnostima i ličio na trku „ko će prije“ i to po svaku cijenu.

Na izbore je prijavljeno osam kandidata koji su na državnoj televiziji održali i *TV debatu*. Od njih su šestorica smatrani „autsajderima“, koji ne mogu i neće bitnije ugroziti pozicije bilo kojeg od dvojice glavnih pretendena na dužnost predsjednika Crne Gore – M. Đukanovića i M. Bulatovića, Doduše, neki od njih, s obzirom na bliskost ili podudarnost njihove političke orijentacije sa onom koju je zagovarao M. Bulatović (N. Stanić, A. Višnjic i N. Vojinović) su svojom kandidaturom više štetili Bulatoviću nego Đukanoviću, odvlačeći mu jedan broj glasova, od kojih je svaki, s obzirom na ujednačenost izbornog rezultata bio važan. Očigledna je bila želja dijela DPS-a okupljenog oko tadašnjeg predsjednika Vlade da podržavanjem i omogućavanjem kandidature što većeg broja kandidata izvrši disperziju dijela pravoslavnog biračkog tijela, koje je inače

dominantnim dijelom i činilo Bulatovićeve pristalice. Da se pomenuta procjena pokazala tačnom pokazali su i rezultati prvog predsjedničkog kruga. Pomenuta TV debata, koja je prenošena na oba državna kanala i putem radija, svodila se na diskurs dva glavna kandidata i njihove međusobne replike, dok su se ostali kandidati listom pridružili M. Bulatoviću u optuživanju M. Đukanovića. U debati M. Đukanović je zagovarao stanište da su tokom mandata njegovih vlada „ostvareni jedinstvo i mir u Crnoj Gori i sačuvana jugoslovenska ideja, i da se zalaže za bolji život putem intenziviranja ekonomskih reformi i ravnopravniji status Crne Gore u okviru SRJ“. Takođe je istakao da podjela u DPS-u „nije ništa tragično, već naprotiv – korisno“. M. Bulatović je isticao da je „ugrožena volja građana i poštovanje zakona i da se u Crnoj Gori namnožio kriminal i šverc koji se odvija pod okriljem pojedinih državnih službi i organa“. Tokom kampanje u okviru izbornog marketinga M. Bulatovića napravljen je spot u kome se pojavljuju fotografije Danila Kiša, serdara Janka Vukotića, Save Kovačevića, Njegoša i dr. a spot prati tekst: „Neka bude – neka traje“ i „borba za istinu o sebi i drugima sveta je ljudska dužnost“ („Pobjeda“, 1. oktobar 1997. str. 7).

Domaća i međunarodna javnost, posebno u Evropi i SAD, bila je u iščekivanju izbornih rezultata na predsjedničkim izborima. Takođe, još više je pratila zbivanja u Srbiji u kojoj su se petnaest dana ranije, 21. septembra održavali parlamentarni i predsjednički izbori. Tako se u domaćoj i inostranoj javnosti predstavljalo da su se u ovako zgusnutom terminu odmjeravale snage za i protiv politike S. Miloševića i njegovog režima i u Srbiji i u Crnoj Gori. Objektivno gledano ishod je bio neizvjestan. Snage pristalice i protivnika bile su izjednačene. Takođe su, u cilju animiranja mladih da daju svoj glas bloku koji je predvodio M. Đukanović, od strane omladinskih i studentskih organizacija u Republici javno su upućivani apeli mladim glasačima da u što

većem broju izađu na izbora i daju svoj glas „budućnosti Crne Gore i protiv despotije i jednounmlja“. U tom cilju u više gradova u Republici su bili organizovani muzičko-zabavni hepeninzi kao vid propagandnog djelovanja na mlađu populaciju đe su uočljive upotrebe kombinacije propagandnih tehnika akcije, indirektno i prikrivene propagande.²³ Dotadašnja, a i kasnija apstinencija studentske i omladinske populacije od kritičkog društvenog angažmana leži u odsustvu tradicije kritičke misli jer je evidentno da je energija omladine instrumentalizovana

²³ Tako je u *Pobjedi*, 19. septembra, na cijeloj strani objavljen poziv na muzički hepening: “Svi na izbore! Glasajmo za sebe! Vrijeme za buđenje! Crna Gora sama bira!” u organizaciji Omladinskog savjeta Crne Gore, Saveza studenata Crne Gore i Akademskog kulturnog centra, u Nikšiću, Bijelom Polju, Pljevljima, Cetinju, Kotoru i Podgorici od 23. septembra do 2. oktobra (*Pobjeda*, 19. septembra 1997, str. 16.) „Omladinski savjet i Savez studenata Crne Gore pozivaju sve mlade ljude Republike da 5. oktobra 1997. godine izađu na predsjedničke izbore na kojima se odlučuje o sudbini Crne Gore, njejoj državnosti, ravnopravnosti u okviru SRJ, razvoju i povezivanju sa svijetom ... zato je kranje vrijeme da se probudimo i iskoristimo svoje ustavno pravo da odlučimo o sudbini svoje zemlje... Izadimo na izbore i despotsku jednounmnu politiku pobijedimo demokratijom.. Mladost Crne Gore koristi svoju šansu! Petog oktobra izlazi na izbore, glasa za sebe i pobjeđuje! Probudimo se i uspravimo! Ko prespava neđelju, prespavaće vijek!“ (*Pobjeda*, 2. oktobar 1997, str. 17).

Iste organizacije imale su sličnu ulogu i u kasnijem periodu: „Omladinski savjet i Savez studenata Crne Gore studentima i svim mladim ljudima Republike, čestitaju predstojeće novogodišnje i božićne praznike, uvjereni da će u 1998. godini nastaviti proces demokratizacije Crne Gore i započete promjene. Započete reforme u Crnoj Gori daju nadu da se ovđe mogu stvoriti uslovi za normalan i pristojan život, dostojan čovjeka i populacije kojoj pripadamo“ (*Pobjeda*, 31. decembar 1998. str. 6).

od strane određenih političkih faktora za uskostranačke ili etničke interese.²⁴

Interesnu podjelu crnogorskog biračkog tijela, podstaknutu idejom privatizacije, snažno su naglašavala oba glavna favorita na predsjedničkim izborima koji su u izbornoj kampanji zaigrali na kartu „pobjednika i gubitnika“. Naime, Đukanović je insistirao na šansama za postizanje ekonomskog blagostanja koje se otvaraju za pojedince i društvene grupe uspostavljanjem tržišne privrede i čvrstih veza sa svijetom, dok je M. Bulatović stavljao naglasak na socijalnu cijenu privatizacije koju bi morali da plate radnici i penzioneri. I u ovakvom diskursu bi se mogli prepoznati elementi upotrebe propagandne tehnike „nagrade i kazne“, odnosno realizacije propagandnog načela pojednostavljanja slike svijeta u vidu dihotomije: korisno - štetno.

Prema zvaničnim podacima Republičke izborne komisije bilo je upisano 460.568 birača, a na izbore je izašlo 311.118 ili 67,38 %. Važećih listića bilo je 306.493, a nevažećih 4.625 ili 1,48 %. M. Bulatović je dobio 147.615 glasova ili 47,45 %, a M. Đukanović 145.348 ili 46,72 %.²⁵ Neuspjeh Đukanovića u prvom izbornom krugu pokazivali su i rezultati glasanja po opštinama. Od 21 opštine Đukanović je imao većinu samo u sedam (Bar, Kotor, Plav, Rožaje, Tivat, Ulcinj i Cetinje). U ostalih 14 opština

²⁴ Na konferenciji LSCG-a septembra 1999. je izrečeno niz optužbi na račun Omladinskog savjeta Crne Gore: „Omladinski savjet je totalno indifereentan prema mladima i njihovim problemima i oglašava se samo u izbornim terminima kao pomoćno krilo vladajuće oligarhije“. (*Pobjeda*, 21. septembar 1999. str. 6). Slične ocjene su iznijete i po pitanju Saveza studenata Crne Gore (godinu dana ranije), koji je tada označen kao: „organizacija koji je eksponent vladajuće partije“ (*Pobjeda*, 10. april 1998. str. 6).

²⁵ Svi ostali kandidati (dr D. Hajduković, prof. dr S. Vujačić, A. Višnjic, dr N. Stanić i N. Vojinović) dobili su 4,35%, od čega dr N. Stanić, A. Višnjic i N. Vojinović 3,38% (*Pobjeda*, septembar 1997.).

većinu je dobio Bulatović, a što je bilo posebno indikativno u Nikšiću, rodnom gradu Đukanovića, i ubjedljivo u glavnom gradu Crne Gore - u Podgorici. Očekivanja su bila da će u drugom krugu glasovi dati kandidatima iz prvog kruga Staniću, Višnjiću i Vojinoviću ići u korist Bulatovića, a s obzirom na profilaciju Bulatovićevih pristalica, procjena je bila da bi on već u prvom izbornom krugu ostvario pobjedu, da nije došlo do odvlačenja presudnih glasova na račun pomenute trojice kandidata.

Kako u prvom krugu tih izbora nije bilo pobjednika, drugi krug izbora bio je neminovan. Od prvog dana kada su rezultati prvog kruga bili izvjesni, zaoštravala se propagandna borba dva suparnička tabora. Eskalirale su uzajamne optužbe za neregularnost izbora, krivotvorenje biračkih spiskova i izbornih rezultata, za ponašanje biračkih odbora na izbornim mjestima. Obje strane stvarale su atmosferu „biti ili ne biti“. Ne samo građani Crne Gore, već i politička javnost u okruženju i mnogo šire mogla je videti svu oštrinu te suparničke borbe. Naravno, u svakoj demokratskoj višepartijskoj sredini na izborima se vode žestoke propagandne bitke, ali one imaju uhodane demokratske standarde i ne dovode u pitanje mir i bezbjednost građana. Vrhovni arbitar nepravilnosti na izborima bi trebalo da je nezavisno sudstvo. Poslije rascjepa u vladajućoj partiji crnogorsko sudstvo je doživljavalo sudbinu opšte atmosfere u Crnoj Gori, bilo je podijeljeno, međusobno suprotstavljeno, rastrzano između dva kandidata. Predsjednica „reformskog“ krila DPS-a M. Pejanović-Đurišić je nakon prvog kruga izbora optužila suprotnu stranu za širenje glasina, poput ovih: „da se ona trovala, vješala, pomagala nekom da pobjegne u inostranstvo, da je šef Izbornog štaba D. Đurović smijenjen, da je M. Đukanović obećao Tuzima opštinu a da Zeta to neće dobiti, da je Petnjici obećana opština“ i dr. („Pobjeda“, 11. oktobar 1997. str. 5).

Pred drugi izborni krug održan je i TV duel dva kandidata u udarnom terminu Televizije Crne Gore. Tokom duela, M.

Bulatović je apostrofirajući ogroman manjak koji je republika Crna Gora imala u Fondu PIO i koji se popunjavao dotacijom iz savezne kase, nastojao da putem propagandnog načela segmentacije publike i propagandne slojevitosti u kombinaciji sa propagandnom tehnikom nagrade i kazne persuazivno djeluje na jedan značajan dio crnogorskog biračkog tijela – penzionere. Takođe je apostrofirao činjenicu da je prema njegovoj anketi „90% pripadnika policije izrazilo lojalnost njemu kao predsjedniku RCG”, istovremeno optužujući M. Đukanovića da je „*od republičkog MUP-a stvorio svoju privatnu policiju*“. M. Đukanović je tokom duela isticao da opširna dokumentacija koju je njegov protivkandidat M. Bulatović pokazivao pred kamerama u cilju njegovog diskreditovanja „pati od brojnih netačnosti i neistina“. Inače, TV duel je protekao i u međusobnim ličnim optužbama, prozivanja članova porodica za bogaćenje i sl. Đukanović je zagovarao „uspravnu Crnu Goru“, što je značilo više prava i slobode odlučivanja i ravnopravan tretman Crne Gore u tadašnjoj federaciji. U svojim istupanjima naglašavao je da se o Crnoj Gori neće odlučivati u Beogradu, već u Podgorici. Sa druge strane, M. Bulatović se zalagao za „Jugoslaviju bez alternative“, predstavljajući se javnosti kao legalista i optužujući suprotan tabor za šverc i kriminal. Kampanju u oba izborna kruga, pored izbornih karavana i mitinga, tribina na gradskim trgovima, domovima kulture, seoskim centrima i školama, pratio je pravi kolorit i šarolikost obilježja, od stranačkih, preko nacionalnih zastava, muzičkih hepeninga, guslarskih koncerata, političkih plakata i letaka. Naročitu osobenost predstavljala je zaista agresivna politička agitacija, terenska kampanja „od vrata do vrata“ (u čemu je naročito prednjačila grupacija M. Bulatovića po ševeru Crne Gore), a sastojala se u kućnim posjetama jednog ili više partijskih aktivista sa ciljem ubjeđivanja i pridobijanja glasača, ali i ojačavanja podrške simpatizera i „sigurnih“ glasača.

Drugi krug izbora održan je 19. oktobra 1997. godine. Suprotno očekivanjima koja su najavljivali rezultati prvog kruga pobijedio je M. Đukanović. I među nepristrasnim pa i Đukanoviću naklonjenim postavljalo se pitanje kako je do toga došlo. Najveću dilemu je izazivalo to što se u kratkom vremenu između dva kruga izbora (5. oktobar i 19. oktobar 1997., dakle za dvije sedmice) broj upisanih birača povećao za 10.235. Postavljala su se pitanja, od kuda, kako, da li je to regularno.²⁶ U narednoj tabeli dat je uporedni prikaz oba kruga predsjedničkih izbora za dvojicu dominantnih kandidata²⁷:

	I krug	II krug	razlika:
kandidati	upisano: 460.568 glasalo: 311.118 (67,38%)	upisano: 470.803 glasalo: 346.414 (73,6%)	+10.235 upisanih
M. Đukanović	145.348 (46,72 %)	174.176 (50,8%)	+ 28.828 (+4,1%)
M. Bulatović	147.615 (47,45%)	168.864 (49,2%)	+ 21.249 (+1,8%)

Ni gledano regionalno tijesna izborna pobjeda Đukanoviću nije davala povoda za preveliki optimizam i spokojstvo. Većinu je dobio u svega osam opština: Ulcinj, Bar, Tivat, Kotor, Cetinje, Plav, Rožaje i Nikšić. U svih ostalih trinaest opština bio je gubitnik kao i u najvećoj, u Podgorici. Takav ishod izbora posebno na regionalnom planu frakcija Bulatovića, uz asistenciju, pomoć i pokroviteljstvo Beograda, koristi za plasiranje priče da među pravoslavnim biračkim tijelom ima mnogo

²⁶ „Ako su tada 19. oktobra 1997. godine, bilo 470.803 upisana birača kako to da ih je u biračkim spiskovima za parlamentarne izbore pola godine kasnije, 11. maja 1998. bilo svega 458.339“? (M. Orlandić, *Crnogorsko posrtanje*, Podgorica, 2005., str. 33).

²⁷ Tabela je napravljena na osnovu rezultata Republičke izborne komisije (*Vijesti*, 21. oktobar 1997.).

veću podršku od Đukanovića. Raspaljivale su se međuregionalne konfrontacije, u prvom redu odnos sever – jug, nacionalne i vjerske strasti. Sve su to bili signali koji su upućivali na zaključak da će nestabilna, zaoštrena i neizvjesna situacija u Crnoj Gori potrajati.

Udarni slogan grupacije okupljene oko M. Bulatovića - „Istina“, trebao je da u širem kolektivitet izazove transfer jednog termina koji izaziva pozitivno osjećanje na ideje i rukovodstvo grupacije. Komentarišući Bulatovićev slogan „Istina“ Đukanović je za dnevni list „Vijesti“ rekao: „Mislim da je Momir Bulatović za svoj izborni slogan mogao izabrati bilo šta drugo, samo ne to. Jer ako je danas nešto prepoznatljivo za karavan na čijem se čelu nalazi Momir Bulatović, karavan koji jezdi Crnom Gorom sa logističkom potporom prorežimskih medija iz Srbije, onda je njihova osnovna karakteristika – da siju grozne neistine“. Na ovim izborima kandidat Demokratske partije socijalista Milo Đukanović predstavljen je plakatima na kojima su bili slogani „Takav nam treba“ i „Nikad sami, uvijek svoji“. Predsjedničku kampanju za Đukanovića radila je agencija IDEA PLUS iz Beograda. Na jednom od plakata iz ove kampanje, uz slogan je prikazan i orah. Ko poznaje Crnu Goru, asocijacija je jasna: orah asocira na Njegoševe stihove iz „Gorskog vijenca“ „Tvrđ je orah voćka čudnovata, ne slomi ga, al’ zube polomi...“. Đukanović je upravo taj „orah“, a u pozadini oraha je broj jedan, što predstavlja pobjedu na izborima (A. Rabrenović, 2009:175)

Postojala su i mišljenja da je za prevagu u drugom krugu predsjedničkih izbora odlučujući doprinos dao Liberalni savez Crne Gore koji se 7. oktobra, odmah pošto su bili poznati zvanični rezultati prvog kruga izbora oglasio. U saopštenju tim povodom pozvani su članovi i simpatizeri LSCG da izađu na drugi krug izbora i glasaju za M. Đukanovića: „Sigurni smo da je bolje biti u društvu Jeljcina i Klintona nego Bulatovića, Miloševića i

Šešelja. Sa njima se može samo u novi rat protiv susjeda, u novu i još veću bijedu i izolaciju“ (prema M. Orlandić, 2005:32). Značaj ishoda drugog kruga glasanja dobro ilustruje podatak da je učešće građana bilo veće nego u prvom krugu, što odudara od „nepisanog pravila“ zasnovanog na „iskustvu zemalja stabilne demokratije, a ubjedljivo potvrđenog i na predsjedničkim izborima u Crnoj Gori 1990. i 1992., da birači izlaze u manjem procentu na drugi izborni krug nego na prvi, zato što su u prvom krugu kandidati dijela birača eliminisani iz izborne trke“ (V. Goati, 2000:42).

Bilo je i mišljenja da je za Đukanovićevu pobjedu zaslužna i „protržišna“ grupacija (privatni preduzetnici), dok su se pripadnici slojeva i grupa zavisnih od države većinom priklonili Bulatoviću. Prema V. Goatiju (2000:43): „Važnu podršku Đukanoviću na predsjedničkim izborima 1997. (kao i koaliciji „Da živimo bolje“ na parlamentarnim izborima 1998.) obezbijedila je veoma heterogena grupa angažovana u sektoru „sive ekonomije“. Taj sektor, koji je, inače, ostvario ekspanziju u SFRJ u razdoblju „socijalističke samoupravne privrede“ - dobio je snažan podsticaj ekonomskim sankcijama UN protiv SRJ (1992.) kojima je Jugoslavija potpuno izolovana od međunarodnog tržišta. U takvim okolnostima, jedini način da se zemlja snabdijede deficitarnim proizvodima, naročito naftom i naftnim derivatima, bila je ilegalna trgovina preko granice koju su ne samo tolerisali, nego i podsticali državni organi. Crna Gora je zbog svog geografskog položaja postala od 1992. do kraja 1995. središte ilegalne trgovine („naftni put“) kako za svoje potrebe, tako i za potrebe daleko veće i ekonomski razvijenije Srbije. Zahvaljujući tome, hiljade ljudi u Crnoj Gori našlo je uhljebljenje u „sivoj ekonomiji“, a mnogi od njih su se u njoj obogatili. Izborna podrška grupe angažovane u sferi „sive ekonomije“ kandidatu koji je odlučno zastupao tržišna opredeljenja, rezultat je prirodne težnje pripadnika te grupe da legalizuju svoje aktivnosti i stečenu imovinu”.

M. Đukanović je tokom izborne kampanje u TV duelu isticao da je pomenuti tranzit i siva ekonomija bila neophodna „da bi se spasila biološka supstanca našeg naroda i ekonomsko tkivo republike i da se Vlada starala o preživljavanju nacije“, takođe je i M. Bulatović tokom izborne TV debate istakao „da smo tada pod embargom i pod sankcijama bili prisiljeni da postupamo na taj način“.

Predsednički izbori održani 1997. po svemu su bili tzv. „kritični“ izbori (S. Darmanović). To su bili prvi izbori u Crnoj Gori od kako je uspostavljen višepartijski sistem u Republici koji su nosili veliku dozu neizvjesnosti u ishod. Mnogi smatraju da su ovo bili i prvi izbori u Crnoj Gori koje je, bez obzira što ni na koji način nije uzeo direktno učešće, S. Milošević izgubio. Tadašnji predsednik Crne Gore M. Bulatović izbore je izgubio sa razlikom od svega nešto više od pet hiljada glasova, ali, s obzirom na to da je bilo jasno da je on bio direktno podržavan od vlasti u Beogradu, pobjeda njegovog protivkandidata, premijera M. Đukanovića, gotovo svugdje je prikazivana zapravo kao pobjeda nad Miloševićem, jer je tako predstavljena od strane „reformskog“ bloka DPS-a okupljenog oko M. Đukanovića.

Rezultatska neizvjesnost ishoda izbora proizašla je iz okolnosti da su se na njima sučelili ne kao do tada predstavnici nejednakih i neravnopravnih partnera - vlasti i opozicije, već dva vodeća predstavnika vlasti u Crnoj Gori, dvije frakcije u okviru iste partije (DPS-a), koje su na svoju stranu uspjele privući nove saveznike, dotadašnje opozicione protivnike. To su bila dva politička bloka, približne snage i sredstava koja su im stajala na raspolaganju. Dva krila ranije jedinstvenog DPS-a, sada podijeljena u dvije partije, vjerovatno imajući na umu koja su sve sredstva upotrebljavali da bi pobijedili opoziciju dok su bili zajedno, nastojala su se međusobno kontrolisali na ovim izborima. Iz te međusobne kontrole nastao je čitav set izbornih pravila koja su ove predsedničke izbore učinili mnogo kompetitivnijim od svih

prethodnih i uspostavili određene standarde za naredne izborne cikluse (Viđeti više u S. Darmanović, „Uzroci rascjepa DPS-a“, nedjeljnik „Monitor“, Podgorica, 20.mart 1998.).

Poraženi M. Bulatović insistirao je na neregularnosti izbora i odbio je da prizna poraz. Pri ocjeni da li su to bili izbori slobodni i fer ili nijesu, valja imati u vidu dva momenta. Prvo, na izborima su se sukobila dva kandidata koja su imala snažna uporišta u vladajućem režimu, jedan kao predsjednik republike (Bulatović) a drugi (Đukanović) kao predsjednik Vlade. U toku predizborne kampanje oba kandidata nastojala su da povećaju svoje izborne šanse na taj način što su dovodili lojalne kadrove na ključne položaje u oficijelne medije republike (prije svega TV CG i „Pobjeda“). Nešto više uspeha u tome imao je Đukanović, pa vjerovatno tu treba tražiti razloge veće naklonosti oficijelnih crnogorskih medija prema tom predsjedničkom kandidatu koju pominje Završni izveštaj misije OEBS („Naša Borba“, 17. decembar 1997.). Isti izveštaj pominje, međutim, i to da su oficijelni mediji Srbije bili pristrasni u korist Bulatovića, pa je tako na medijskom planu ostvarena izvjesna ravnoteža između dvojice suparnika (V. Goati, 2001:140).

Poslije izbora, tijesno poraženi kandidat, M. Bulatović je izjavio: „Vlast ću predati narodu a ne Milu Đukanoviću. Pošto poštujem Ustav, ja od 16. januara neću više biti predsjednik Crne Gore, ali nikada onom drugom neću čestitati niti ga uvažavati kao predsjednika, jer on, na bazi onoga što je uradio, ne zasluhuje da šedne na to časno, teško i odgovorno mjesto“ („Pobjeda“ 18. novembar 1997, str. 3.). Time je jasno stavio do znanja da se neće pomiriti sa porazom. Propagandna mašinerija bloka koji je on predstavljao je organizovala niz protestnih okupljanja u Republici, šireći glasine o neregularnosti održanih izbora i izbornoj krađi. Tako je u organizaciji raspuštenog Opštinskog odbora DPS-a na gradskom trgu u Pljevljima održan protestni skup povodom, kako je rečeno, izborne krađe u

drugom krugu predsjedničkih izbora u Crnoj Gori. Na protestnom skupu u Pljevljima bili su istaknuti poster i M. Bulatovića sa sloganom „Istina“, zastave Crne Gore, stare srpske zastave sa četiri „s“ i jugoslovenska zastava sa petokrakom. Skandirano je „Jugoslavija, Jugoslavija“, „Momo, Momo“, „Milo lopove“, „Lopovi, lopovi“, „Ovo nije Turska“, „Milo Turčine“, „Slobo Srbine“, „Ustaše, ustaše“, „Vrati te nam Čeka“, „Gdje ste sada balije“, „Ovo je Srbija“, „Žiža Srbine“ („Pobjeda“ 28. oktobar 1997. str. 4).

Sličan protestni skup održan je i u Beranama: „Izbori za predsjednika RCG, održani 19. oktobra ne mogu biti priznati“ je bila osnovna poruka sa toga skupa koju su organizatori nazvali „Narodnom skupštinom“. Na skupu je prvi govorio M. Bulatović, koji je između ostalog istakao: „da je ovo mirni građanski protest u seriji sličnih protesta. Donijeli smo odluku da mirno protestujemo i da tako dokazujemo da se nećemo miriti sa izbornom krađom i izbornom prevarom. Mi smo otkrili njihovu krađu i prevaru i na ovim izborima je pokradeno preko 35 hiljada glasova“. Navodeći načine krađe, on je rekao da su mnogi građani: „izbacivani sa spiska, da je preko 30.000 bilo bez matičnog broja, da izborni štab M. Bulatovića nije dobio ni rješenje, ni presudu Ustavnog suda Crne Gore. Sva četvorica sudija“ rekao je on, „nakon suđenja otišli su u kabinet Mila Đukanovića“ („Pobjeda“ 28. oktobar 1997. godine 1997. str. 4). Fokus je, dakle, stavljan na optužbe za izbornu krađu i kriminal: „Protesti iz 1989. godine su u krajnjem bili uvedeni u tadašnji institucionalni sistem Crne Gore i SFRJ“ rekao je M. Bulatović, odgovarajući na komentar da ovog puta neće uspjeti da osvoje vlast na ulici kao 1989. godine. „Političke razlike između dva rukovodstva te godine su bile veće. Nažalost, danas s druge strane barikada stoje brojni ljudi koji su ogrezli u kriminalu. Oni su u stanju da urade mnogo toga kako bi odbranili svoje pozicije. Ali mi drugoga puta nemamo, jer nemamo pravo da se pomirimo sa

nezakonitim činjenjem koje Crnu Goru vodi u nazadovanje i propast...“ sa konferencije za štampu predsjednika Crne Gore M. Bulatovića („Pobjeda“ 31. decembar 1997. str. 7).

Kao propagandni manevar pred najavljene demonstracije poraženog bloka, i još jedan od primjera upotrebe tehnike transfera, vrh pobjedničkog dijela DPS-a prisustvuje tradicionalnom nalaganju badnjaka ispred Cetinjskog manastira u organizaciji Mitropolije crnogorsko-primorske. Ovim prisustvom su očigledno htjeli da javnosti, u prvom redu pristalicama M. Bulatovića, koje su inače u najvećem broju bili pravoslavne vjeroispovijesti, jasno stave do znanja da imaju podršku crkve. „Pobjeda“ je na naslovnoj strani pod naslovom „Plamen zajedništva“ prikazala loženje badnjaka na Božić 7. januara 1998. Uz čestitku predsjednika Đukanovića mitropolitu Amfilohiju i fotografiju na kojoj predsjednik Vlade F. Vujanović prinosi badnjak na loženje, istaknuto je: „Loženjem badnjaka ispred manastira Svetog Petra Cetinjskog, kojem su pored ostalih prisustvovali S. Marović predsjednik Skupštine RCG i F. Vujanović predsjednik Vlade RCG, počela je proslava Božića u našoj republici“ („Pobjeda“ 7. januar 1998, str. 1). Tim činom su trebali da se demotiviraju pravoslavni simpatizeri M. Bulatovića za eventualno prisustvo na najavljenom mitingu u Podgorici.²⁸ U tom cilju, u javnost su

²⁸ Novoizabrani predsjednik RCG M. Đukanović, odgovarajući na pitanje najave novih odnosa između crkve i države je između ostalog istakao: „Danas sam, na Badnji dan, uoči Božića, jednog od najvažnijih datuma u hrišćanskom kalendaru, došao u Cetinjski manastir, da izrazim poštovanje prema svim vjernicima pravoslavne vjeroispovijesti i da izrazim posebno poštovanje prema ulozi Crnogorske mitropolije u jednom dugom istorijskom trajanju crnogorske državnosti... Vjerujem da je i u široj javnosti već uočeno, da između crnogorske države i crkve postoje neki novi odnosi. Odnosi koji počivaju na međusobnom poštovanju, međusobnom uvažavanju i pomaganju“. Predsjednik Skupštine RCG S. Marović, koji je takođe prisustvovao proslavi Božića u cetinjskom manastiru, između ostalog istakao da je to „povratak duhovnim

kroz medije plasirani tekstovi i reportaže koje su trebali da ukažu na besmislenost učešća u najavljenim demonstracijama, a u kojima se mogu prepoznati elementi tehnike indirektnog propagande i difuznog propagandnog djelovanja na publiku. Tako je

korijenima i izraz poštovanja prema istorijskoj ulozi i važnosti Crnogorsko-primorske mitropolije u istoriji crnogorske državnosti“. Takođe je istakao “da je i ranije, zbog svoga duhovnog iskustva, dolazio u cetinjski manastir, ali da današnje prisustvo ipak predstavlja javni čin. Ovo tim prije što se nalazim u društvu predsjednika Vlade i novoizabranog predsjednika Republike Crne Gore M. Đukanovića i gospodina Amfilohija, mitropolita crnogorsko-primorskog, što – na neki način - pokazuje neraskidivo trajanje veza države i crkve. („Crkva dio crnogorske državnosti“, *Pobjeda*, 7. januar 1998, str. 3). U Božićnoj poruci Mitropolita Crnogorsko-primorskog Amfilohija je između ostalog istaknuto: „...Kao da kod nas dolazi vrijeme novih dioba, opet ne razgovara brat sa bratom, otac sa sinom, kum sa kumom, susjed sa susjedom. Razloga uvijek ima na pretek: ideoloških, partijskih, plemenskih... Zar nama u Crnoj Gori ništa ne kazuje krvavo bratoubilačko kolo krvne osvete u vrijeme Svetog Petra Cetinjskog? Zar nam je malo nesrećna 1918. godina i krvavi bratoubilački rat vođen istovremeno sa borbom protiv okupatora 1941 – 1945., u kome je više poginulo braće od bratske ruke nego li od okupatorske? Zar smo tako brzo zaboravili golootočki užas i doskorašnje totalitarno jednoulje? Zar ćemo mi zaista ostati jedini ukleti evropski prostor đe su braća sama sebi najljući neprijatelji od svih drugih neprijatelja?! Zar smo od omraza toliko zaslijepili pa da ne vidimo da smo zbog svoje nesloge, iako zreli istorijski narod, navukli sebi na vrat međunarodne starateljke, kao maloljetna deca? Vaistinu, ko neće brata za brata, taj će tuđina za gospodara! No, evo nam opet Božića, evo nam nove šanse za bratsko mirenje i uzajamno praštanje. Zato pružimo bratsku ruku jedan drugome i sve oprostimo Roždestvom Hristovim“ („Bratsko mirenje i uzajamno praštanje“, *Pobjeda*, 7. januar 1998, str. 3). I sam vješto kreirani naslov (u kombinaciji sa zajedničkim fotografijama člника svetovne i duhovne vlasti): „Bratsko mirenje i uzajamno praštanje“ nosio je u sebi jaku propagandnu poruku, u cilju smirivanja napetosti, u prvom redu usmjeren na pristalice M. Bulatovića.

„Pobjeda“ na cijeloj strani, pod naslovom „Prava strana sunca“ objavila reportažu iz centra Podgorice 12. januara, u kojoj se prikazuje atmosfera sunčanog podgoričkog dana, đe ljudi opušteno šede u kaficima i komentarišu: „Na molbu za nečiju fotelju – ne vjerujem da ću ići“, „Mene interesuje on“ kaže otac i uzima sina u naručje i slično a što je bila aluzija na opštu nezainteresovanost građana za doček Pravoslavne nove godine u organizaciji opozicione SNP.²⁹

Takođe je bila uočljiva upotreba propagande akcijom u formi održavanja „dočeka Pravoslavne nove godine“. Tako su u Podgorici organizovane trodnevne demonstracije na kojima je protivnički tabor optuživan za izbornu krađu. Na mitingu pristalica M. Bulatovića i B. Bojovića dominirale su uglavnom jugoslovenske i crnogorske trobojke, slike M. Bulatovića i S. Miloševića, obilježja Narodne stranke kao i nekoliko transparenta sa natpisima „Jugoslavija je naša sudbina“, „Lješkopolje za dostojanstvenu Crnu Goru u Jugoslaviji“, „Amfilohije – Turčine“, „Policijo, vi ste narodni sinovi“, „Rušimo vlast, branimo čast“, „Fundina u Kućima za istinu i Momira“, „Narod strada, dolje vlada“, „Dolje teror američke vlade njihovih emisara i trabanata koji unose zlu krv u naš narod“, a bila je vidljiva i zastava Stranke deviznih štediša sa četiri ocila i dolarskim znakom. Uglavnom je vladala opuštena atmosfera, sa rijetkim skandiranjem, a preko razglasa puštane su crnogorske narodne pjesme, ali i hitovi V. Zmijanac, Lj. Aličića, Đoganija ... („Pobjeda“ 13. januar 1998, str. 5.). Videle su se i šubare i kape sa kokardama i čuli zvižduci na pomen imena M. Đukanovića, S. Marovića, M. Pejanović-Đurišić, F. Vujanovića, N. Kilibarde, S. Sušića, a uzvici odobravanja i pljesak uz imena M. Bulatovića, Z. Kneževića,

²⁹ I sam naslov ovoga teksta u *Pobjedi - „Prava strana sunca“*, (*Pobjeda*, 13. januar 1998, str. 6) trebao je da aludira na „pravu stranu kojoj se treba prikloniti“ (prim. aut.).

P. Bulatovića i S. Perovića („Pobjeda“ specijalni dodatak „Rušilačke demonstracije u Podgorici - u slici i riječi“ 10. februar 1998, str. 3).³⁰ Miting, u formi protestnog skupa, kao oblika promocije, uz stvaranje željene atmosfere, „red političkih parola – red muzike i zabave“ karakterisale su upotreba propagandne tehnike akcije, tehnike transfera - pozitivnog sa terminima „Jugoslavija“, „narodni sinovi“, „Crna Gora“, tako i negativnog transfera u cilju diskreditovanja oponenta uz korišćenje termina „droga“, „krađa“, „lopovi“, „Turčine“, „teror“. Preovladavala su propagandna načela pojednostavljivanja slike svijeta (kreiranje figure neprijatelja i pronalaženja krivca), personalizacije politike („Momo“, „Milo“), segmentacija publike i propagandna slojevitost - prilagođavanje poruka odgovarajućim ciljnim grupama, segmentiranje u prvom redu po etničkoj, religijskoj i ideološkoj pripadnosti. Upotreba tehnike horizontalne propagande mogla se prepoznati kroz propagandu integracije i jačanje homogenosti okupljenih. Takođe se mogu prepoznati i upotrebe propagandnih

³⁰ U šest zahtjeva Organizacioni odbor „Velikog narodnog mitinga“ je između ostalog tražio: 1. da Skupština RCG u najkraćem roku stavi van snage Rezoluciju o nepriznavanju nadležnosti i odluka saveznih organa, preinači nezakonitu odluku. 2. Da Skupština Crne Gore donese odluku o skraćanju svog mandata i da se najkasnije do 15. aprila ove godine održe prijevremeni parlamentarni izbori. 3. Da u novoj Vladi ne mogu ponovo biti dosadašnji Ministar unutrašnjih poslova, Ministar pravde, Ministar finansija, Ministar zdravlja, Sekretar za informacije i Sekretar za zakonodavstvo, zbog uloga koje su imali u krađi predsjedničkih izbora, kao i u vremenu od izbora do današnjeg dana. 4. Poništenje predsjedničkih izbora i njihovo ponavljanje istovremeno sa prijevremenim parlamentarnim izborima. 5. Da se prekine pritisak na organe lokalne samouprave, da se odustane od zavođenja privremenih mjera i raspuštanja skupština opština, posebno SO Podgorice... 6. Prekid medijskog terora koji se vrši u Crnoj Gori (*Pobjeda*, specijalni dodatak „Rušilačke demonstracije u Podgorici – u slici i riječi“, 10. februar 1998. str. 3.)

tehnika ponavljanja sadržaja i šokiranja publike - iznošenjem kompromitujućih podataka i optužbama za krađu i izdaju. Svojevrsnu specifičnost je predstavljalo stalno potenciranje određene podjele na „bogati Jug“ nasuprot „siromašnom Ševeru“ Crne Gore. Kreiranjem i indukovanjem ovakve podjele u javnosti nastojala se stvoriti percepcija o zapostavljenosti inače siromašnijeg dijela republike od strane vlasti i tako putem načela segmentacije publike prilagoditi poruke određenoj ciljnoj grupi.

Vrhunac demonstracija je bio sukob demonstranata i policije ispred zgrade Vlade 13. i 14. januara 1998., jedan od najefektivnijih vidova propaganda akcijom, mada sa kontroverznim prezentovanjem takvih akcija u javnosti. Tim povodom oglasila se administracija SAD-a preko svog predstavnika za Balkan Roberta Gelbarda, koji je u Beogradu dao izjavu u kojoj je, pored ostalog, upozorio da su „Sjedinjene Američke Države uvrijeđene ponašanjem pristalica odlazećeg predsjednika Crne Gore Bulatovića, koje je preraslo u otvoreno nasilje“. Smatraju, naglasio je, „M. Bulatovića i S. Miloševića direktno odgovornim za to nasilje“. Naveo je i da mu je u razgovorima koji su neposredno prethodili tim događajima „Bulatović rekao da će bezuslovno priznati rezultate predsjedničkih izbora u Cmoj Gori i vlast tj. svoju dotadašnju dužnost mirnim putem predati novozabranom predsjedniku, da bi odmah potom slagao“.³¹ Državni

³¹ O razgovorima koje je vodio sa američkim izaslanikom, M. Bulatović u svojoj knjizi tvrdi sledeće: „U razgovoru koji smo vodili u vili „Gorica“ (8. januara 1998. godine u prisustvu mojih saradnika M. Stojanovića i Z. Čelebića), nije tražio da predam vlast, nego da prihvatim Đukanovićevu pobjedu, da budem prisutan njegovoj inauguraciji i odmah „raspustim“ demonstracije. Njima je, dakle, trebala moja saglasnost i potčinjavanje, a ne primopredaja nepostojećeg. Znao je da traži veliku uslugu od mene i koliko mi to može teško pasti. Zato, iznio je svoj predlog, on nudi pravednu kompenzaciju. SAD daju Crnoj Gori pomoć od dva miliona dolara. Ja samo treba da kažem koliki dio

mediji u Srbiji su davali drugačiju verziju događaja dešavanja u Podgorici. Tako je Radio Beograd u svojim komentarima isticao kako je crnogorska policija napala nenaoružani narod i naveo je policiju kao uzročnika tog nasilja.

Nakon nereda u Podgorici oglosio se i inagurisani predsjednik RCG M. Đukanović: „Događaj u noći 14. januara – bila je završna scena u izvedbi jednog ojađenog, nemoćnog, zlobnog i mržnjom opijenog nesrećnika ...Neredi u Podgorici, indukovani sa strane, trebalo je da sakriju karakter vlasti i namjeru inspiratora da populističkom demagogijom, već viđenom na ovim prostorima, sve predstave kao produkt građanskog nezadovoljstva, navodno nenarodnom, izdajničkom i separatističkom politikom državnog rukovodstva Crne Gore, naravno liše novokomponovanog vojvode Bulatovića. (Iz intervjuua predsjednika RCG M. Đukanovića zagrebačkom „Globusu“, prema „Pobjeda“, specijalni dodatak „Rušilačke demonstracije u Podgorici – u slici i riječi“, 10. februar 1998.). Takođe se i predsjednik Vlade RCG osvrnuo na ova dešavanja: „Pribjegavanjem političkim manipulacijama o ugroženosti Jugoslavije, o nekakvom crnogorskom separatizmu, o vještačkoj podjeli Ševera i Juga Crne Gore, o navodnoj kriminalizaciji društva, nastojala se destabilizovati izvršna vlast, a sudska degradirati i staviti pod patronat saveznih pravosudnih organa.“ (predsjednik Vlade RCG F. Vujanović na sjednici Skupštine Crne Gore, „Pobjeda“, specijalni dodatak „Rušilačke demonstracije u Podgorici – u slici i riječi“, 10. februar 1998.). Državni mediji su veliku pažnju posvećivali demonstracijama u Podgorici i sukobu demonstranata i policije kada je povrijeđeno i ranjeno više desetina osoba.

tog novca treba da bude moj (može i kompletna suma) i, kada isplata bude izvršena, ispunim svoj dio pogodbe.“ (Pravila ćutanja, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2004., str. 273).

Tako i državni list „Pobjeda“ 10. februara 1998. objavljuje specijalni dodatak na 12. strana u čijem uvodu piše: „U noći između 14. i 15. januara na ulicama Podgorice, kao posljedica mitinga koji su organizovale političke grupacije Momira Bulatovića i Božidara Bojovića, desilo se nezampamćeno nasilje u kome je veliki broj ljudi ranjen. Ovi događaji koji su od mnogih ocijenjeni kao „noć u kojoj je mogao započeti građanski rat, velika su opomena za Crnu Goru. Da se ne bi zaboravilo šta se dešavalo tih dana i da to bude opomena da se više nikada ne ponovi“. Povodom ovih dešavanja putem medija u javnost su plasirane izjave raznih javnih ličnosti, od nekadašnjih političara³² do psihijatar³³, koje su trebale da potkrijepe sliku

³² U intervju (*Pobjeda*, 11. oktobar 1998, str. 7), V. Žarković, visoki politički funkcioner iz vremena SFRJ koji je bio primoran da januara 1989. godine podnese ostavku u jeku Antibirokratske revolucije, kaže: „Po gotovo istom scenariju po kome je u januaru 1989. godine „u ime naroda“ rušeno tadašnje političko rukovodstvo u Crnoj Gori, trebalo je, čini mi se, da bude srušeno i sadašnje rukovodstvo, u januaru ove godine. Ponovo su „prepoznavani“ tobožnji lopovi, separatisti, antisrbi, strani plaćenici ... ponovo je izmanipulisan veliki broj građana ... da bi krenuli na ulice – i to protiv svojih interesa a za račun nekoga drugog. To je bila druga manipulacija te vrste za nepunih deset godina! Ali na svu sreću, to nije uspjelo što me zaista obradovalo. Često se čuje pitanje: „Zašto crnogorsko rukovodstvo nije 1989. godine reagovalo onako odlučno kako je to učinilo sadašnje rukovodstvo u januaru ove godine?“ Tadašnje rukovodstvo je u oktobru 1988. godine reagovalo na isti način. Ali u januaru 1989. godine okolnosti su bile takve da ni najodlučnije reagovanje nije moglo da da rezultate – moglo je samo da dovede do prolivanja krvi i da se opet ostvari sve što je ostvareno. Procijenjeno je naravno da ne treba ići na prolivanje krvi“.

³³ *Pobjeda* u rubrici „Riječ više o čojstvu iz ugla jednog neuropsihijatra“ daje tekst dr M. Pekovića, koji komentarišući dešavanja 13. i 14. januara u

o apostrofiranom „vandalizmu“ i „varvarizmu“ suprotnog bloka, a da pobjednički blok predstave kao stranu koja je očuvala mir i koja ima „stabilizatorsku ulogu“. Dakle, kroz istupe ličnosti iz javnog života, ljekara i sl., mogli bi se prepoznati i elementi difuznog propagandnog djelovanja, ali i upotrebe propagande tehnike indirektno i prikrivene propagande.

Inaguraciji Đukanovića na Cetinju je prisustvovao i savezni premijer R. Kontić sa više članova svog kabineta, kao i brojni ugledni gosti, među kojima i preko pedeset diplomata. Od zvaničnika SRJ tom činu na Cetinju prisustvovao je samo R. Kontić, tada predsjednik Savezne vlade, a prisustvovali su i članci opozicionih stranaka iz Srbije: Z. Đinđić (Demokratska stranka), V. Pešić (Građanski savez Srbije), D. Mićunović (Demokratski centar), V. Drašković (Srpski pokret obnove) i V. Šešelj, (Srpska radikalna stranka). „Pobjeda“ je u rubrici „Rekli su“ prenijela stavove lidera političkih stranaka iz Srbije koji su prisustvovali inaguraciji predsjednika M. Đukanovića

Podgorici, između ostalog piše: „Bilo bi najprirodnije možda čutati – oplakivati taj dan i režisere te paklene noći, Bog ovog puta nije bio na nebu, već na zemlji. Njega su činili svi oni dobri ljudi, stamenog razuma, koji su svoje emocije zauzdali, a srca držali u ruci i primjerno, civilizacijski konfrotirali se sa nekim jurišnicima arhajske svijesti koji su htjeli da ih pregaze. Žrtva ovog necivilizacijskog čina grupe demonstranata bila je naša policija čija je fizička i mentalna hrabrost te (tih) krizne i kritične noći gandijevski izdržala stihijsku agresiju svake vrste koja je namjeravala da ih satire. I ne samo njih ... Demonstracije i demonstranti pokazali su ovoga puta bar dvije stvari – jednu ljudsku snagu (strpljenje) i nemoć i slabost drugih – iracionalnost, destruktivno i agresivno ponašanje“ („Nauk kao lijek“, *Pobjeda*, 1. februar 1998, str. 3). Ovakve i slične izjave javnih ličnosti, stručnjaka i sl. su trebale snagom svoga autoriteta i ugleda da argumentuju i potkrijepe podršku vlasti kao civilizovanoj, legalnoj i legitimnoj; a sa druge strane da prikažu demonstrante i pristalice oponentske struje kao „varvare arhajske svijesti“.

na Cetinju³⁴ o zbivanjima u Podgorici 13. januara. Tako je V. Drašković pod naslovom „Prevaziđena ideologija“ istakao da je to „nešto što ne smije da se ponovi i da nema te vlasti i te ideologije, koja smije biti skuplja od života ijednog čovjeka“. V. Šešelj je rekao „da mu je žao što je veliki broj ljudi povrijeđen i da je SRS učinila sve što je u njenoj moći da se stišaju tenzije i strasti i da se nada da će se politički sukobi rješavati izborima a ne uličnim sudarima“, a D. Mićunović je pod naslovom „Događaji za opomenu“ rekao da je „to bilo nepotrebno i da mu je žao, i, da mi još ne razumijemo na koji način se vrši primopredaja vlasti.“ (*Pobjeda*, 16. januar 1998, str. 5). Očigledna je bila težnja da se ovakvim i sličnim izjavama stvori utisak u javnosti kako su ne samo svojim prisustvom, već i izjavama lideri iz susjedne republike odali počast „pravoj strani“.³⁵

³⁴ *Pobjeda* je tom prilikom istakla da je predsjednički program M. Đukanovića „manifest političke zrelosti, siguran i realan, zasnovan na jasnim principima budućeg razvoja Crne Gore i da se kao dotadašnji premijer u dva mandata zalagao i zalaže za ravnopravnu ulogu Crne Gore u federaciji sa Srbijom, dalju demokratizaciju društva, javnost rada i iznad svega za tržišni način privređivanja, jedini put do ekonomske sigurnosti svakog građanina. Zahvaljujući njegovim ličnim naporima uspješno je prebrođen period međunarodnih sankcija“ (*Pobjeda*, 16. januar 1998, str. 2).

³⁵ *Pobjeda* je u susret inaguraciji M. Đukanovića novog predsjednika RCG, 15. januara, na cijeloj strani objavila reportažu pod naslovom „Evropa ponovo na Cetinju“. „Pripreme teku po planu – biće to svečanost kakva se ne pamti u gradu pod Lovćenom. Plavi dvorac, jedno od najljepših zdanja na Cetinju – preuređuje se u rezidencijalnu palatu, u kojoj će novi predsjednik RCG obavljati dio svojih državnčkih poslova.“ (*Pobjeda*, 11. januar 1998, str. 3).

Dvadesetog i dvadesetprvog januara u Crnu Goru dolazi tadašnji predsjednik Savezne vlade R. Kontić. Taj njegov boravak imao je medijatorski, na svoj način pomiriteljski karakter. Boravio je sa ciljem da posreduje u iznalaženju kompromisa između Đukanovića i Bulatovića tj. političkih grupacija koje su oni personifikovali. Šefovi poslaničkih klubova Demokratske partije socijalista Crne Gore i političke grupacije M. Bulatovića – D. Đurović i P. Bulatović – potpisali su 21. januara 1998. sporazum kojim se garantuje mirno razrješenje krize u Crnoj Gori, uz puno poštovanje zakonitosti i institucija sistema. Prve reakcije o tome u Crnoj Gori bile su euforične, pobjedničke, posebno državnih medija. U tom smislu isticalo se: „Bulatović kapitulirao“, „Bulatović potpisao kapitulaciju“. Nastojalo se prikazati domaćoj i inostranoj javnosti, crno-bijela slika o „dobrom“ i „progresivnom“ bloku koji je uspio pobijediti „lošu“, „retrogradnu“ i „destruktivnu“ opciju.

Sukob unutar DPS-a doveo je, dakle, nakon oštre višemjesečne borbe u vladajućoj stranci i među vodećim državnim institucijama, do rascjepa te partije na dvije - jednu, koja je zadržala ime (DPS), pod vodstvom tadašnjeg premijera Đukanovića, i drugu, koja se nazvala Socijalistička narodna partija (SNP), pod rukovodstvom tadašnjeg predsjednika Republike M. Bulatovića. Prva se faktički pozicionirala kao „antimiloševićevska, za uspravnu Crnu Goru, za Jugoslaviju sa alternativom“, a druga kao „promiloševićevska, za čvršću saveznu državu, Jugoslaviju bez alternative“. Sukob u vrhu crnogorske vlasti imao je, takođe, izrazito negativne implikacije ne samo na učesnike u političkom životu Crne Gore, već i na skoro sve strukture društva, pa čak i na međuljudske odnose običnih građana. Javnost u Crnoj Gori, inače sklona podjelama i isključivosti, sa još nezaraslim ranama od podjela na bjelaše i zelenaše, komuniste i četnike, ušla je u još jednu novu političku

podjelu koja će se vremenom prenijeti na nacionalnu i etničku diferencijaciju. Predsjednički izbori su omogućili i da se ispolje ranije prigušene lične ambicije pojedinih pripadnika rukovodećih struktura vlasti. Kreiranje nove crnogorske politike i budućnosti omogućeno je jednim oštrim sukobom u vrhu vlasti, koji se potom prenio na sve segmente crnogorskog društva i trajao godinama nakon njega.